

تحلیلی بر تغییرات سطح تاب‌آوری سکونتگاه‌های روستایی تبدیل شده به شهر (مطالعه موردی: روستاهای برده‌رشته و اورامان در استان کردستان)

سعدی محمدی^{۱*}، امید کهنه‌پوشی^۲

۱- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
۲- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

دریافت: ۹۷/۷/۱۲ پذیرش: ۹۸/۱/۲۶

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت اثرگذاری تبدیل روستا به شهر بر وضعیت تاب‌آوری روستاشهری جدید در دو سکونتگاه اورامان و برده‌رشته در استان کردستان انجام شده است. این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری اطلاعات، از روش اسنادی در بخش نظری و نیز روش میدانی مبتنی بر مصاحبه، مشاهده و توزیع پرسش‌نامه استفاده شده است. ۲۵۰ سرپرست خانوار از حجم جامعه‌ای به تعداد ۹۵۱ خانوار با استفاده از فرمول کوکران انتخاب و پرسش‌نامه‌ها در میان آن‌ها به روش تصادفی، پس از مشخص شدن سهم هریک از روستاشهرها از تعداد کل پرسش‌نامه‌ها توزیع شد. نتایج تجزیه و تحلیل نشان داد که تبدیل روستاها به شهر و ایجاد روستاهای جدید نقش مؤثری در ارتقای سطح تاب‌آوری سکونتگاه‌های موردبررسی دارد و میانگین وضعیت تاب‌آوری از ۲,۸۵ دوره‌ی قبل به ۳,۱۷ در دوره‌ی بعد در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ ارتقا یافته است. از سوی دیگر، بعد اقتصادی با بار کلی ۰,۵۱۰ بیشترین تأثیر را در بهبود وضعیت تاب‌آوری این روستاشهرها داشته است. همچنین، بین میزان بهبود سطح تاب‌آوری دو روستاشهر، تفاوت معنی‌داری وجود دارد و روستاشهر برده‌رشته با میانگین ۳,۴۱ وضعیت بهتری از روستاشهر اورامان با میانگین سطح تاب‌آوری ۲,۹۶ یافته است. تفاوت در وضعیت موقعیت طبیعی، موقعیت استراتژیک، موقعیت ارتباطی، وضعیت عملکرد مسئولان و تنوع استراتژی‌های معیشتی مهم‌ترین عوامل ایجادکننده‌ی این تفاوت بهبود سطح تاب‌آوری هستند.

واژگان کلیدی: روستاشهر، تاب‌آوری، بحران، روستاشهرهای برده‌رشته و اورامان.

۱- مقدمه

در ایران، سیاست تبدیل روستاهای مستعد و بزرگ، به‌ویژه مراکز بخش‌ها، به شهر به‌عنوان یکی از استراتژی‌های توسعه‌ی روستایی مطرح شد و از دهه‌ی هفتاد به بعد، تعداد زیادی از نقاط روستایی به‌دلیل سود بردن دولت از این وضعیت، به شهر تبدیل شدند و ارتقا یافتند (برقی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۱۷؛ عزیزی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۹۰). در این راستا نیز در منطقه‌ی مورد مطالعه که در استان کردستان واقع شده است، روستای اورامان در بخش اورامان شهرستان سروآباد و روستای برده‌رشته در بخش خاوومیرآباد شهرستان مریوان به‌عنوان مراکز بخش به‌ترتیب در سال‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ به نقاط شهری تبدیل شدند و از آن زمان تاکنون، به‌عنوان روستاشهرهایی در محدوده‌ی تحت‌نفوذ خود عمل می‌کنند. هدف اصلی از تبدیل این مناطق مستعد و روستاهای بزرگ به شهر، افزایش سطح کیفیت زندگی ساکنان محلی و رفع معضلاتی همچون بیکاری و فقر و نیز خروج از انزوای اقتصادی و اجتماعی، خدمات‌رسانی مطلوب‌تر به ساکنان محلی و روستاهای اطراف، افزایش پویایی اقتصادی و اجتماعی در منطقه بوده است. در مجموع، هدف کلی رسیدن به توسعه‌ای بوده که با کاهش عوامل آسیب‌زای ذکرشده، موجب افزایش سطح تاب‌آوری و در نتیجه، تحقق توسعه‌ی پایدار در روستاهای مورد مطالعه شود. مسئله‌ی اصلی پژوهش حاضر این است که تبدیل این نقاط روستایی به شهر و ارتقای آن‌ها از لحاظ اداری و سیاسی چه تأثیراتی بر تغییر سطح تاب‌آوری اقتصادی، اجتماعی، محیطی - کالبدی و نهادی - اداری روستاهای تبدیل‌شده، در مقایسه با قبل داشته است.

تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ روش انجام توصیفی - تحلیلی و از لحاظ گردآوری اطلاعات اسنادی - پیمایشی است. در روش اسنادی، از گزارش‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها، تصاویر ماهواره‌ای، سایت‌ها و آمارهای سازمان‌های مربوطه و در شیوه‌ی میدانی، از پرسش‌نامه، مصاحبه و مشاهده بهره بردیم. جامعه‌ی آماری این پژوهش سرپرستان خانوار ساکن در دو شهر تازه‌تأسیس برده‌رشته در شهرستان مریوان با ۱۲۰۰ نفر و اورامان با ۲۷۰۰ نفر، به‌ترتیب با ۲۴۰ و ۷۱۱ خانوار است. برای تعیین حجم نمونه، از فرمول کوکران بهره بردیم و ۲۵۰ سرپرست خانوار را به‌عنوان حجم نمونه تعیین کردیم. سپس، به‌نسبت حجم خانوارهای هر شهر، تعداد پرسش‌نامه‌های تعلق‌گرفته را مشخص و به‌صورت تصادفی ساده، در میان سرپرستان خانوار پخش کردیم. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش تحلیل کمی، شامل آمارهای استنباطی و توصیفی، استفاده کردیم.

با تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده مشخص شد که در بعد تاب‌آوری اجتماعی، شاخص سرمایه‌های اجتماعی مردم محلی در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ از میانگین ۲,۹۳۶ در دوره‌ی قبل به ۳,۱۷ در دوره‌ی بعد رسیده است. به این ترتیب، ایجاد روستا شهرها و تغییر وضعیت روستایی به شهر در این سکونتگاه‌ها، در افزایش تاب‌آوری اجتماعی مردم محلی مؤثر بوده است. در بعد اقتصادی، وضعیت تغییر سطح تاب‌آوری روستا شهرهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که در شاخص مهم اشتغال، میانگین از مقدار نامطلوب ۲,۸۲ به مقدار نسبتاً رضایت‌بخش ۳,۱۸ و وضعیت درآمد و پس‌انداز نیز از مقدار نامطلوب ۲,۸۷ به مقدار نسبتاً رضایت‌بخش ۳,۱۷ ارتقا یافته است. در مجموع میانگین وضعیت تاب‌آوری اقتصادی روستا شهرهای مورد بررسی در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ از میانگین ۲,۸۴ در دوره‌ی روستایی بودن به ۳,۱۷ در دوره‌ی شهری بودن ارتقا یافته است. بنابراین، می‌توانیم بگوییم که با تغییر وضعیت از روستا به شهر، سکونتگاه‌های مورد بررسی از لحاظ اقتصادی، تاب‌آورتر شده‌اند. با بررسی وضعیت تاب‌آوری کالبدی-محیطی سکونتگاه‌ها روشن می‌شود که وضعیت دسترسی به زیرساخت‌های خدماتی و ارتباطی که شریان‌های اصلی ارتباط سکونتگاه‌ها با بیرون و نیز بسترهای حرکت و فعالیت اقتصادی هستند (با این توصیف، مطلوبیت آن‌ها می‌تواند مانند کاتالیزوری در راستای ارتقای تاب‌آوری سکونتگاه‌ها باشد) در دو سکونتگاه مورد مطالعه، به دنبال تغییر وضعیت از روستا به شهر بهبود یافته است؛ به گونه‌ای که میانگین از مقدار نامطلوب ۲,۹۶ در دوره‌ی روستایی بودن به مقدار ۳,۲۸ در دوره‌ی شهری بودن ارتقا یافته است. وضعیت تاب‌آوری بعد نهادی روستا شهرهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که در سکونتگاه‌های مورد بررسی، وضعیت از مقدار میانگین ۲,۶۶ در دوره‌ی قبل به ۲,۹۷ در دوره‌ی بعد در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ افزایش یافته است؛ بنابراین، وضعیت تاب‌آوری نهادی در این روستا شهرها بهتر شده است.

در مجموع، با توجه به میانگین‌های به دست آمده و اختلاف میانگین‌های محاسبه شده در دو دوره‌ی قبل و بعد از تبدیل روستاهای برده‌رشته و اورامان به شهر، به ترتیب بعد کالبدی-محیطی، بعد اقتصادی و بعد اجتماعی بیشترین بهبود وضعیت را از تغییر روستاها به شهر داشته‌اند. نتایج شیوه‌ی اثرگذاری و ارتباط متغیرهای مستقل و وابسته نشان داد که بعد اقتصادی با داشتن بیشترین بار کلی، یعنی مجموع تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم، بیشترین تأثیر را در ارتقای سطح تاب‌آوری روستاها مورد مطالعه در پی تبدیل شدن به شهر داشته است. به عبارت دیگر، رونق و تنوع اقتصادی ایجاد شده در این روستا شهرها، به ویژه روستا شهر برده‌رشته و به صورت کمتری در روستا شهر اورامان، به عنوان محرکی عمل کرده است که علاوه بر تأثیر مستقیم در ارتقای سطح تاب‌آوری روستا شهرها به صورت غیرمستقیم و اثرگذاری بر بهبود

عملکرد سایر ابعاد، موجب ارتقای سطح کلی تاب‌آوری در سکونتگاه‌های برده‌رشته و اورامان شده است. همچنین، نتایج نشان داد که میانگین قابلیت تاب‌آوری در روستاشهر اورامان کمتر از میانگین قابلیت تاب‌آوری در بخش خاوومیرآباد است؛ بنابراین، اختلاف سطح تاب‌آوری دو روستاشهر به‌دنبال تبدیل از روستا به شهر، تأیید می‌شود. تاب‌آوری روستاشهر برده‌رشته در سطح نسبتاً رضایت‌بخشی ارتقا یافته است؛ اما مقدار و میزان بهبود وضعیت تاب‌آوری روستاشهر اورامان در وضعیت رضایت‌بخش و قابل‌اطمینانی قرار ندارد.

پس از مطرح شدن پایداری به‌عنوان وجه غالب و هدف نهایی از توسعه، برای تحقق آن، رویکردهای جدیدی در عرصه‌ی برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی پیدا شدند که از مهم‌ترین و جدیدترین آن‌ها رویکرد تاب‌آوری است. وجود معضلات متعدد در روستاها موجب افزایش سطح آسیب‌پذیری آن‌ها شده بود و برنامه‌ریزان عرصه‌ی توسعه‌ی روستایی برای مقابله با آسیب‌پذیری روستاها به‌منظور حرکت در مسیر پایداری، تاب‌آور کردن آن‌ها را در ابعاد مختلف مطرح نمودند (Tanner & et-al, 2015: 2). در این راستا، از دهه‌ی ۱۹۸۰ و به‌ویژه از دهه‌ی ۱۹۹۰، دیدگاه غالب از تمرکز صرف بر کاهش آسیب‌پذیری به افزایش تاب‌آوری تغییر یافت. در این رویکرد جدید، تغییر نگاه از واکنش‌پذیری و تک‌عاملی به بازدارندگی و مشارکت است (داداش‌پور، ۱۳۹۴: ۷۴). تاب‌آوری یکی از مهم‌ترین موضوعات برای رسیدن به پایداری و راهی برای تقویت جوامع با استفاده از ظرفیت‌های آن است (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۹) سازمان صلیب سرخ جهانی تاب‌آوری را به‌عنوان عنصر حیاتی تحقق‌دهنده‌ی پایداری توسعه‌ی بین‌المللی معرفی می‌کند (Pain & Levine, 2012: 3). تاب‌آوری توانایی جوامع، خانواده‌ها و سیستم‌های زیستی و معیشتی برای مدیریت و ساماندهی تغییرات و شوک‌های ناگهانی با حفظ استانداردهای معیشت و ادامه‌ی عملکرد مطلوب قبلی، بدون به خطر انداختن چشم‌انداز بلندمدت است (Sadeka, 2013: 96). میزان تاب‌آوری یک سیستم و یا جامعه تابعی از وضعیت زیرسیستم‌های آن، از جمله دسترسی به زیرساخت‌های حیاتی، وضعیت مطلوب اقتصادی، هماهنگی نهادهای حکومتی و دسترسی به خدمات موردنیاز است (DFID, 2008: 150). پایین بودن سطح کیفیت زندگی در نواحی روستایی و در نتیجه، مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ، مسائل و مشکلات متعدد اجتماعی، اقتصادی و محیطی را هم در نواحی روستایی و هم در شهرها به‌دنبال داشته است. سیاست‌ها و راهبردهای مختلفی برای کاستن از آثار منفی این مشکلات و پاسخ به نیازهای زندگی در سکونتگاه‌های شهری و روستایی در کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران، در پیش گرفته شده است. بنابراین، ایجاد و توسعه‌ی شهرهای کوچک همواره به‌عنوان یکی از سیاست‌های اصلی در برنامه‌ریزی کشورهای در حال توسعه

موردنظر بوده است. در کشور ما نیز توسعه‌ی شهرهای کوچک از طریق اجرای سیاست ارتقای روستاهای بزرگ و مستعد به شهر، یکی از مهم‌ترین اقداماتی بوده که با هدف بهبود کیفیت و استانداردهای زندگی در نواحی روستایی، کاهش مهاجرت به شهرهای بزرگ و جذب مهاجران در شهرهای کوچک انجام شده است. برخی مطالعات نیز مؤید کارکردهای بالقوه و بالفعل توسعه‌ای تبدیل مراکز روستایی به شهر هستند؛ زیرا شهرهای کوچک با ایجاد فرصت‌های شغلی غیرزراعی و ارائه‌ی خدمات موردنیاز ساکنان، در کاهش مهاجرت روستاییان به شهرهای بزرگ‌تر نقش مؤثری ایفا می‌کنند و زمینه‌ی توزیع متعادل جمعیت، امکانات و سرمایه و در مجموع، بهزیستی ساکنان محلی را فراهم می‌کنند (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱). ایجاد شهرهای کوچک و تبدیل روستاهای مستعد به روستاشهرها از دهه‌ی ۱۹۶۰ آغاز شد (Tacoli, 2004: 2).

در این راستا، پرسش‌های فرعی پژوهش به‌صورت زیر مطرح می‌شوند:

- آیا تبدیل روستاهای مورد مطالعه به شهر موجب بهبود سطح تاب‌آوری آن‌ها شده است؟
- کدام‌یک از ابعاد مورد بررسی بیشترین تأثیر را در تغییر وضعیت تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه به‌دنبال تبدیل شدن آن‌ها به شهر داشته است؟

۲- پیشینه‌ی پژوهش

دربان آستانه و محمودی (۱۳۹۵) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که گرچه تبدیل روستا به شهر مزایای متعددی برای ساکنان، به‌ویژه در ابعاد اقتصادی و ارائه‌ی برخی خدمات اجتماعی و کالبدی داشته است، به‌تبع آن حجم گسترده‌ای از پیامدهای منفی به ساکنان تحمیل شده است. به‌عقیده‌ی پاسخگویان به پرسش‌نامه‌ی آن‌ها، در مجموع تبدیل روستا به شهر باعث افزایش کیفیت زندگی ساکنان روستاشهر جدید نشده است.

عزیزی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود، عوامل و اثرات تبدیل روستا به شهر بر نظام شهری استان گیلان را بررسی کردند. آن‌ها نتیجه گرفتند که از آنجا که پیدایش شهرهای کم‌جمعیت در استان تحت تأثیر سیاست‌ها و تصمیمات دولتی بوده است، تبدیل روستا به شهر به تعدیل نظام شهری منجر نشده است و باید در الگوهای برنامه‌ریزی فضایی استان تغییراتی اعمال شود.

کاظمی و عندلیب (۱۳۹۴) در مقاله‌ی خود، مؤلفه‌های مؤثر تاب‌آوری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی را در شرایط بحرانی ارزیابی کردند. نتایج پژوهش آن‌ها نشان می‌دهد که میزان تاب‌آوری اجتماعی - فرهنگی روستاهای بررسی شده در ابعاد موردنظر بسیار پایین است و تفاوت‌های معناداری میان سطوح تاب‌آوری در ابعاد مختلف و در بین روستاهای بررسی شده وجود دارد.

رضوانی و همکاران (۱۳۸۸) در مقاله‌ی خود، ارتقای روستا به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی را در شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان بررسی کردند. آن‌ها نشان دادند که در مجموع، ارتقای روستا به شهر باعث بهبود چشمگیر کیفیت زندگی در شهر فیروزآباد و بهبود نسبی کیفیت زندگی در شهر صاحب شده است.

سرایبی و ثانی (۱۳۸۶) در مقاله‌ی خود، تبدیل روستاهای بزرگ به شهرهای کوچک و نقش آن در تعادل بخشی ناحیه‌ای را در ریوش شهرستان کاشمر بررسی کردند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که شهر جدید در نگهداشت و تثبیت جمعیت ضعیف، در بسط کارکردها به درون نواحی پیرامونی و حوزه‌ی نفوذ ناموفق و در ارائه‌ی اشتغال، امکانات و تسهیلات به آن کاملاً ناموفق بوده است. بنابراین، شهر و ناحیه‌ی مورد مطالعه بیشترین مهاجرفرستی را داشته است.

مرو و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله‌ی خود، بر لزوم افزایش تاب‌آوری شهرها، به‌ویژه در مقابل تغییرات آب‌وهوایی تأکید می‌کنند. آن‌ها در تاب‌آوری شهری به تمامی توانایی‌ها و امکانات اقتصادی، اجتماعی و محیطی شهری اشاره دارند که باید در طول زمان کوتاه و در مقیاس فضایی و کلان به سرعت در مواجهه با بحران‌ها و تهدیدها عملکرد مطلوب خود را بازیابند و با تغییرات سازگار شوند. همچنین، سیستم باید به سرعت ظرفیت سازگاری محدود کنونی و آینده را برای عملکرد مطلوب تغییر دهد.

اوسو^۱ (۲۰۰۵) در پایان‌نامه‌ی خود، پس از بررسی دو روستاشهر و شهر کوچک در یکی از مناطق غنا، نتیجه گرفتند که برای عملکرد مطلوب و اثرگذاری موردانتظار روستاشهرها و شهرهای کوچک در توسعه‌ی محلی و منطقه‌ای، وجود عزم کامل دولت و حمایت‌های کامل آن‌ها از روستاشهرها و شهرهای کوچک ضروری است. باید تمرکز دایمی بیشتری در سطح محلی، یعنی روستاشهرها و شهرهای کوچک، انجام شود تا ضعف‌هایی چون ناتوانی این مراکز در جذب مهاجران، نبودن توازن در شهرنشینی منطقه و کم بودن ارتباطات روستاشهری برطرف شود.

سازمان بین‌المللی توسعه‌ی ایالات متحده^۲ (۲۰۰۹) مقاله‌ای را با عنوان «اندازه‌گیری تاب‌آوری شهری» با هدف آموزش و ارتقای دانش تاب‌آوری شهری برای دست‌اندرکاران شهری تدوین کرده است. تأکید این پژوهش بر شهرهای جنوب شرق آسیا است که هدف مطالعه بوده‌اند. مناطق موردنظر در این تحقیق به دلیل رشد سریع جمعیت شهری، روبه‌رو بودن با انواع

1. Owusu
2. United States Agency for International Development

مخاطرات طبیعی و نیز فقر شهری، باید در مدیریت شهری به تاب‌آوری روی آورند تا سطح آسیب‌پذیری آن‌ها کاهش یابد.

با بررسی پژوهش‌های انجام‌شده مشخص می‌شود که به رویکرد تاب‌آوری و مفاهیم آن در عرصه‌ی پژوهش‌ها، به‌ویژه عرصه‌ی داخلی، کمتر توجه شده است و تاکنون مطالعه‌ای مشابه تحقیق حاضر انجام نشده است که در آن، تاب‌آوری روستاهای تبدیل‌شده به شهر بررسی شود. همچنین، درباره‌ی رویکرد جامع تاب‌آوری که دربرگیرنده‌ی کیفیت زندگی و محیط قابل‌زیست است، پژوهشی انجام نشده و پژوهش حاضر اولین پژوهش در این زمینه است.

۳- مبانی و چارچوب نظری

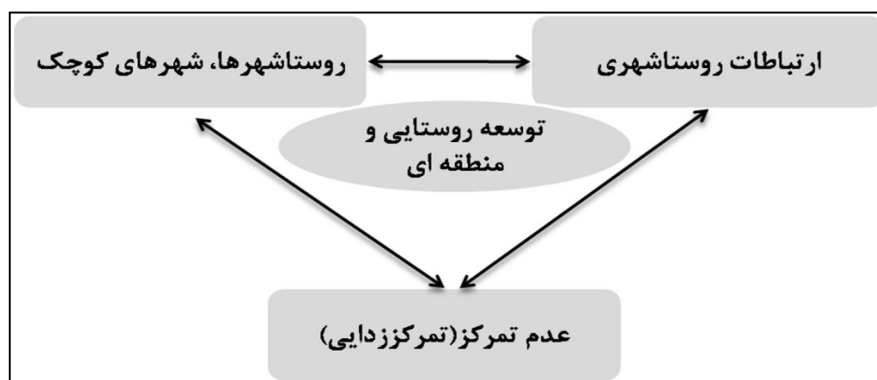
اصطلاح روستاشهری^۱ در سال‌های اخیر برای توصیف بسیاری از شهرهای کشورهای جهان سوم مطرح شده است. این اصطلاح از دو صفت انگلیسی (Rurban) ساخته شده و عبارت است از ادغام ساختارهای اجتماعی شهری و روستایی در روستا-شهر یا شهر کشاورزی. به روستاهایی که ترکیبی از چشم‌اندازهای فیزیکی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهر و روستا در آن‌ها دیده می‌شود، به اصطلاح روستا-شهر می‌گویند (زیاری و رمضان‌زاده، ۱۳۹۲: ۲۰). روستاشهرها به‌عنوان گونه‌هایی از شهرهای کوچک، درآمد روستاییان را با دسترسی آن‌ها به مراکز بازاری افزایش می‌دهند. این مراکز به‌عنوان مکان‌هایی برای توسعه‌ی فعالیت‌های غیرکشاورزی و ایجاد مشاغل جدید برای روستاییان عمل می‌نمایند و با جذب مهاجران روستایی، از به‌هم‌ریختن نظم شهرهای بزرگ جلوگیری می‌کنند (Satterthwaite & Tacoli, 2003: 28; Abou-Korin, 2014: 380). براساس این رویکرد، توسعه‌ی روستایی باید در پیوند با توسعه‌ی شهری در سطح محلی دنبال شود (پورمحمدی و طورانی، ۱۳۸۶: ۸۳) از آنجا که شهرهای کوچک در گسترش و انتشار توسعه به نواحی تحت‌نفوذ خود نقش مفید و مؤثری ایفا می‌کنند، مهم و ارزشمند هستند (شریفی‌نیا و نورا، ۱۳۸۹: ۹۴). این راهبرد از دهه‌ی ۱۹۶۰ برای کاستن و فاصله گرفتن از آثار منفی قبلی برنامه‌ها و سیاست‌های توسعه انجام شده است (Tacoli, 2004: 2).

امروزه تمامی نظریه‌پردازان، محققان و برنامه‌ریزان به یقین رسیده‌اند که بدون یک نظام سکونتگاهی متناسب و یک سلسله‌مراتب عملکردی سکونتگاهی، اهداف توسعه محقق نخواهد شد. بر این مبنای، روند تکاملی نظریات و راهبردهای سکونتگاهی در طی دهه‌های اخیر به سمت توسعه و بهبود سکونتگاه‌های سطوح میانی و پایینی نظام سلسله‌مراتبی سوق یافته است (زنگنه

1. Rurban

و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶۹). از لحاظ تغییر در نظریه‌ها و مدل‌های مرتبط با توسعه‌ی شهری و روستایی، دو رویکرد عمده یا دیدگاه کلان وجود دارد. دیدگاه نست دیدگاه از بالا به پایین است که فرض اصلی‌اش این مطلب است که تغییرات اقتصادی و اجتماعی می‌تواند در سطوح بالای سلسله‌مراتب و در سطح کلان به سطوح و سلسله‌مراتب پایین‌تر نظام سکونت انتقال یابد و بنابراین، اجرای برنامه‌های توسعه براساس اصل تمرکز انجام خواهند گرفت. درمقابل این نوع نگاه و رویکرد، دیدگاه و رویکرد پایین به بالا است که تأکید اصلی‌اش بر ایجاد و تقویت روستا شهرها و شهرهای کوچک برای تغییر وضعیت اقتصادی و اجتماعی نابسامان کشورهای در حال توسعه و نیز ایجاد یک سلسله‌مراتب مطلوب از سکونتگاه‌ها است. در این دیدگاه، شهرهای کوچک به‌عنوان پایین‌ترین سلسله‌مراتب نظام شهری، مکان‌هایی برای تعامل شهر و روستاهای اطرافشان هستند. تأکید اصلی برای ظهور منافع و آثار مثبت توسعه‌ی روستا شهرها و شهرهای کوچک، بر افزایش ارتباطات روستا شهری است که به‌وسیله‌ی شهرهای کوچک روی می‌دهد. برای انجام این کار، به تمرکززدایی و دادن اختیارات و قدرت به این شهرهای کوچک نیاز است که بتوانند با تلفیق منابع محلی و بومی با منابع ملی و کلان، توسعه‌ی محلی و سپس توسعه‌ی منطقه‌ای را ایجاد کنند (شکل ۱). مهم‌ترین مدل‌ها و نظریاتی که از این دیدگاه حمایت می‌کنند، نظریه‌ی روستا شهری (Agropolitan) فریدمن و ویور (۱۹۷۹) و عملکرد و کارکردهای شهری و روستایی (UFRD) راندیلی (۱۹۸۰) هستند (Owusu, 2005: 24-38).

شکل ۱ ارتباط تمرکززدایی، ارتباطات روستا شهری و ایجاد روستا شهرها در توسعه‌ی روستایی و منطقه‌ای (Owusu, 2005: 38)

Figure 1: Decentralization, rural-urban communication, and the Creation rural-urban in rural and regional development (Owusu, 2005: 38)

در رابطه با توسعه روستا شهرها دو رویکرد اصلی وجود دارد. رویکرد نخست رویکرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی (UFRD) که راندیلی آن را در دهه‌ی ۱۹۷۰ به کار برد (ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵۴). این رویکرد یک فرض اساسی به این مضمون دارد که مؤثرترین و کاراترین راهبرد فضایی برای بهبود توسعه روستایی به توسعه سلسله‌مراتب شهری متوازن، یکپارچه و بهینه پیوند خورده است (ایزدی خرامه و افتخاری، ۱۳۸۰: ۳۷-۳۹). در کل، رویکرد یوفرد در تلاش است که در مناطق فقیر، روابط میان عدالت اجتماعی، رشد اقتصادی و توزیع خدمات، تسهیلات، زیرساخت‌ها و فعالیت‌های مولد را بین سکونتگاه‌های روستایی و شهری بهبود بخشد (قنبری و برقی، ۱۳۸۸: ۲۰۱-۲۰۲). رویکرد دوم شبکه‌ی محلی، روستاشهری (منظومه‌ی کشت شهری) است. در این رویکرد، شهر و روستا نقش‌های مکمل یکدیگر را دارند؛ به گونه‌ای که روستاها مواد اولیه‌ی مورد نیاز شهرها و نواحی شهری نیازهای خدماتی و صنعتی روستاها را فراهم می‌کنند (پاپلی یزدی و ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۱۹۹؛ Jahani & Ahmadian, 2015: 35). در توسعه روستاشهری، تصادم دیرینه بین شهر و روستا از بین می‌رود؛ یعنی نواحی روستاشهری شهرهای کشاورزی یا شهرهای واقع بر کشتزارها نامیده می‌شوند.

۳-۱- تاب‌آوری

به استناد بسیاری از منابع، اصطلاح تاب‌آوری را نخستین بار هولینگ^۱ در مقاله‌ای با عنوان «تاب‌آوری و پایداری سیستم‌های اکولوژیکی در دهه‌ی ۱۹۷۰ در محیط زیست»، مطرح کرد تا جوامع بتوانند طبیعت و مکانیزم پیچیده‌ی سیستم‌های اقتصادی و اجتماعی را درک کنند (سلمان‌ی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳؛ ۸: Alinovi, 2010). واژه‌ی تاب‌آوری اغلب به مفهوم بازگشت به گذشته به کار می‌رود که از ریشه‌ی Resilio گرفته شده است. تاب‌آوری از دیدگاه هولینگ (۱۹۸۶)، به معنای توانایی یک سیستم برای حفظ ساختار و الگوهای عملکردی در مواجهه با بحران‌ها است (pasion, 11: 2011). تاب‌آوری به ظرفیت‌های یک فرد یا جامعه برای مقابله با تنش‌ها، سختی‌ها و بحران‌ها اشاره دارد. سازمان غذا و کشاورزی سازمان ملل نیز تاب‌آوری معیشت روستاییان را برای کاهش سطح آسیب‌پذیری و مقابله با تهدیدها اولویتی مهم و برای فعالیت خود، شرکت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی هدفی روشن و صریح معرفی کرده است (Pain & Levine, 2013: 2). سیستم‌های تاب‌آور می‌توانند عملکردها، ساختارها و هویت خود را در مواجهه با بحران‌ها حفظ کنند. تاب‌آوری هم به قبل از بحران‌ها و هم به مواجهه و بازسازی بعد از آن‌ها مرتبط است (carleson, 2012: 12). بطن و

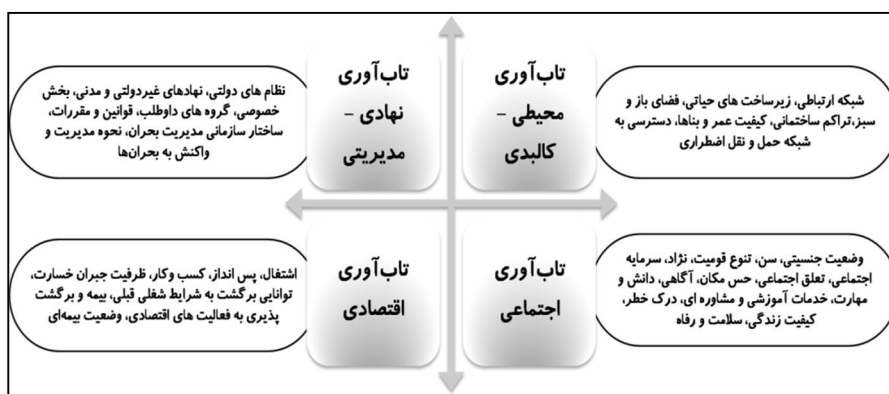
1. Holling

هسته‌ی اصلی رویکرد تاب‌آوری این مفهوم بسیار ساده است که تغییر همیشه وجود دارد و سیستم‌ها همیشه در معرض تغییرات و تهدیدات هستند (7: Pasion, 2011). بنابراین، انعطاف‌پذیری یک فرآیند مستمر انطباق و تحول است (5: Griffiths, 2016). سازمان توسعه‌ی بین‌المللی (۲۰۱۱) تاب‌آوری جوامع را در سه مرحله‌ی «قرار گرفتن در معرض یک خطر»، «حساسیت به اثرات آن» و «ظرفیت انطباقی برای مقابله با شوک» می‌داند (5: Vaitla, 2012). تاب‌آوری به معنی حفظ و نگهداری اجزا و روابط کلیدی و اصلی یک سیستم در طول زمان است (110: Speranza, 2014). وجه مشترک همه‌ی تعاریف مختلف ارائه‌شده، ایستادگی، مقاومت و واکنش مثبت به فشار یا تغییر است (رضایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۰). طرح مفهوم تاب‌آوری در عرصه‌ی توسعه‌ی بین‌المللی و اهمیت دادن به آن، به دلیل بهبود استانداردهای کیفیت زندگی مردم فقیر و کاهش آسیب‌پذیری معیشت آن‌ها بوده است (6: Tanner & et-al, 2015). حدود ۱,۱ میلیارد نفر در جهان در فقر شدید زندگی می‌کنند که بیش از سه‌چهارم آن‌ها در مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه قرار دارند (5: Wilson, 2009). هنگامی که بحران‌های طبیعی و انسانی روی می‌دهند، فقرای با سطح نازل معیشت، بسیار آسیب‌پذیرتر هستند و بیشترین منابع امرار معاش خود را از دست می‌دهند (95-96: Sadeka, 2013). بنابراین، از مفهوم تاب‌آوری در نواحی فقیر به‌ویژه نواحی روستایی استقبال شد و به سرعت در میان برنامه‌ریزان و نظریه‌پردازان این عرصه رواج یافت (3: Griffiths, 2016). تاب‌آوری به دو دلیل مهم است؛ اول اینکه آسیب‌پذیری سیستم‌های اجتماعی به‌طور کامل قابل‌پیش‌بینی نیست و دوم اینکه مردم و دارایی‌ها در سکونتگاه تاب‌آور باید در مواجهه با حوادث بهتر از مکان‌ها و جوامعی عمل کنند که کمتر انطباق‌پذیر هستند. شهر تاب‌آور در شرایط غیرمنتظره به‌سرعت پاسخ می‌دهد، در صورت نیاز تنظیمات را انجام می‌دهد و با وجود شرایط بد و ناراحت‌کننده به کار خود ادامه می‌دهد (مهدیزاد، ۱۳۹۵: ۱۲۷). شهر تاب‌آور شبکه‌ای پایدار از سیستم‌های فیزیکی و اجتماعات انسانی است (1: Paton, 2006). به‌طور کلی، مفهوم شهر تاب‌آور امری نسبی است. همه‌ی شهرها در حال تغییر هستند؛ لیکن برخی از تغییرات به‌صورت تدریجی و برخی به‌صورت ناگهانی رخ می‌دهند (پرتوی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۱).

تاب‌آوری دارای چهار بعد اجتماعی، اقتصادی، محیطی - کالبدی و نهادی است. «تاب‌آوری اجتماعی» مراحل مختلفی دارد و به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای باعث دوام و استحکام اجتماع می‌شود. ممکن است در یک جامعه‌ی بسیار آسیب‌پذیر، ارتباطات اجتماعی به‌قدری قوی باشد که برگشت از حالت آسیب‌پذیر پدیده، بسیار سریع رخ دهد (همان: ۱۰۳). «تاب‌آوری اقتصادی» دو بعد پویا و ایستا دارد. تاب‌آوری اقتصادی پویا سرعتی است که در آن، یک نهاد و سیستم از شوک خارج می‌شود، بهبود می‌یابد و به حالتی مطلوب می‌رسد؛ در حالی که تاب‌آوری اقتصادی استاتیک توانایی هر نهاد یا سیستم در حفظ عملکرد (برای نمونه، ادامه‌ی تولید) در هنگام دچار شدن به شوک است (داداش‌پور، ۱۳۹۴: ۷۴). در عرصه‌های اقتصادی،

باتوجه به اهمیت بحث تأمین معیشت، تاب‌آوری معیشتی به‌عنوان ظرفیت‌های مردم محلی برای دسترسی به سرمایه‌های معیشتی به‌منظور افزایش ظرفیت‌های مقابله و واکنشی‌شان در برابر بحران‌ها و حفظ آن‌ها است (Speranza, 2014: 110). «تاب‌آوری کالبدی» به ارزیابی واکنش جامعه و ظرفیت بازیابی بعد از سانحه، مانند پناهگاه، واحدهای مسکونی و زیرساختی، اشاره دارد (سلمانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳). ابعاد و شاخص‌های تاب‌آوری در شکل ۲ مشخص شده است. «تاب‌آوری نهادی» به‌عنوان ظرفیت جوامع برای کاهش خطر و ایجاد پیوندهای سازمانی در درون جامعه تعریف می‌شود؛ به‌نوعی که ویژگی‌های مرتبط با تقلیل خطر، برنامه‌ریزی و تجربه‌ی سوانح قبلی را دربردارد (سلمانی و همکاران، ۱۳۹۵: ۴).

شکل ۲ تلفیق عناصر و شاخص‌های کلیدی تاب‌آوری شهری

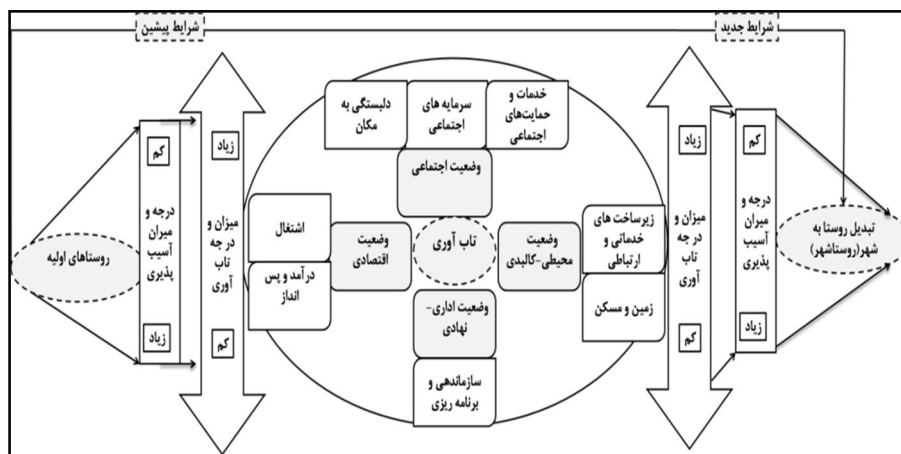
Figure 2: Integration of the elements and key indicators of urban resilience

تاب‌آوری مناطق روستایی و مناطق شهری با هم یکسان نیست. مناطق روستایی به‌دلیل اقتصاد تک‌محصولی در زمان عادی برای حفظ کسب‌وکار خود به دولت وابسته هستند. در همان حال، تنوع اقتصادی در مناطق شهری به تاب‌آوری این مناطق کمک شایانی می‌کند (Cutter & et-al, 2016: 1238؛ به نقل از بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۰). ممکن است فقدان منابع انعطاف‌پذیری در مناطق شهری و روستایی را کاهش دهد و ازسوی دیگر، دانش و روابط با منابع طبیعی در مناطق روستایی و شبکه‌های اجتماعی قوی تاب‌آوری را افزایش دهد. درک کامل از مناطق شهری و روستایی در زمینه تاب‌آوری بسیار مهم است؛ زیرا زمینه‌ها و قابلیت‌ها برای مدیریت مخاطرات بسیار متفاوت است. برای نمونه، جمعیت کم در مناطق روستایی بر تلفات فاجعه‌ی روستاها اثر می‌گذارد و همچنین، احتمال ضرر و زیان مالکیت در مناطق شهری به‌دلیل تراکم و ارزش سازه‌ها،

بیشتر از روستاها است (Ash & et-al, 2013: 63؛ به نقل از بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۰). باتوجه به اینکه ظرفیت تاب‌آوری در جوامع شهری و روستایی متفاوت است، برای افزایش ظرفیت تاب‌آوری باید برای هر یک از جوامع، باتوجه به شاخص‌ها و ظرفیت‌های محلی، استراتژی متناسب به کار رود. بنابراین، شناخت میزان انعطاف‌پذیری آن‌ها و ارائه راهکاری مناسب برای مقابله با کاهش اثرات آن باتوجه به منابع محلی ممکن است باعث افزایش ظرفیت تاب‌آوری نواحی شهری و روستایی شود (بذرافشان و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۰).

هدف اصلی تبدیل روستاها به شهر، بهبود ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی - کالبدی و نهادی - اداری در نواحی روستایی به منظور افزایش مقاومت و کاهش میزان آسیب‌پذیری آن‌ها است. در راستای سنجش وضعیت تاب‌آوری روستاهایی که اکنون به روستاشهر تبدیل شده‌اند، وضعیت دوره‌ی قبل و بعد از این تبدیل وضعیت را سنجیدیم تا به تحلیلی جامع و روشن از وضعیت تاب‌آوری سکونتگاه‌های مورد بررسی دست یابیم. مدل مفهومی پژوهش را در شکل ۳، ارائه کردیم.

شکل ۳ مدل مفهومی پژوهش
Figure 3: Conceptual Research Model

۲-۳ روش تحقیق

تحقیق حاضر از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ روش انجام توصیفی - تحلیلی و از لحاظ گردآوری اطلاعات اسنادی - پیمایشی است. در روش اسنادی، از گزارش‌ها، مقالات، پایان‌نامه‌ها، تصاویر ماهواره‌ای، سایت‌ها و آمارهای سازمان‌های مربوطه و در شیوه‌ی میدانی، از پرسش‌نامه، مصاحبه و مشاهده بهره بردیم. روایی پرسش‌نامه‌ها با تأیید کارشناسان توسعه‌ی روستایی منطقه (۱۵ نفر از متخصصان عرصه‌ی دانشگاهی در رشته‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی و توسعه‌ی روستایی با

مدرک دکتری و ارشد)، کارشناسان و آگاهان (۸ نفر شورای شهر و روستا، ۲ نفر شهردار، ۲ نفر دهیار با مدرک تحصیلی لیسانس و بالاتر در رشته‌های جغرافیا، علوم اجتماعی، مدیریت و اقتصاد) که تعدادی از آن‌ها سابقه‌ی پژوهش در منطقه را هم داشتند، اثبات شد. برای سنجش پایایی از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده کردیم. مقدار این ضریب در پژوهش حاضر برابر با ۰.۷۷ است که نشان‌دهنده‌ی اتفاق نظر پاسخگویان و همبستگی درونی بین متغیرها برای سنجش مفاهیم مورد نظر است. برای ارزیابی تأثیر تبدیل روستا به شهر در تغییر سطح تاب‌آوری سکونتگاه‌های مورد مطالعه، از طرح پانل گذشته‌نگر استفاده کردیم. جامعه‌ی آماری این پژوهش سرپرستان خانوار ساکن در دو شهر تازه‌تأسیس برده‌رشد در شهرستان مریوان با ۱۲۰۰ نفر و اورامان با ۲۷۰۰ نفر، به ترتیب با ۲۴۰ و ۷۱۱ خانوار است. برای تعیین حجم نمونه، از فرمول کوکران بهره بردیم و ۲۵۰ سرپرست خانوار را به‌عنوان حجم نمونه تعیین کردیم. سپس، به‌نسبت حجم خانوارهای هر شهر، تعداد پرسش‌نامه‌های تعلق گرفته را مشخص و به‌صورت تصادفی ساده، درمیان سرپرستان خانوار پخش کردیم. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش تحلیل کمی، شامل آمارهای استنباطی و توصیفی، استفاده کردیم.

در پژوهش حاضر، تاب‌آوری روستاهای تبدیل‌شده به شهر را در قالب چهار بعد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی-محیطی و نهادی-مدیریتی و نیز ۸ شاخص در قالب ۵۳ متغیر (جدول ۱) سنجیدیم.

جدول ۱ ابعاد، شاخص‌ها و متغیرهای مورد بررسی تاب‌آوری روستا شهرها

(داداش پور، ۱۳۹۴؛ رضایی و همکاران، ۱۳۹۴؛ رضایی، ۱۳۹۲؛ دربان آستانه و محمودی، ۱۳۹۵؛ زیاری و رمضان‌زاده، ۱۳۹۲؛ Cutter & et-al, 2016; Burton, 2015; Carleson, 2012; Speranza, 2014)

Table 1: Dimensions, Indicators and Variables of Resilience of Rural Urban

متغیرها	شاخص‌ها	ابعاد	تاب‌آوری روستا شهر
پیوندهای همسایگی، همبستگی و اتحاد، مشارکت در امور جمعی، تشکیل نهادهای مردم‌نهاد	سرمایه‌های اجتماعی	اجتماعی	
تمایل نداشتن به مهاجرت، جذب مهاجران از روستاهای اطراف	دلبستگی به مکان		

سطح تحصیلات، تحصیلات زنان، امید به زندگی، برابری در توزیع امکانات، میزان جرم و درگیری، حمایت از گروه های آسیب پذیر، کاهش احساس فقر، بهبود ارائه ی کیفیت خدمات آموزشی، بهبود ارائه ی کیفیت خدمات انتظامی و قضایی، رضایت از وضعیت فعلی درمقایسه با گذشته، بهبود وضعیت بهداشت و تغذیه، توانایی تأمین نیازهای اساسی خانوار، رضایت از زندگی، تغییر موقعیت اجتماعی، گسترش امکانات فرهنگی و هنری، افزایش اعتمادبه‌نفس و توانایی های روانی	خدمات و حمایت‌های اجتماعی		

ادامه جدول ۱

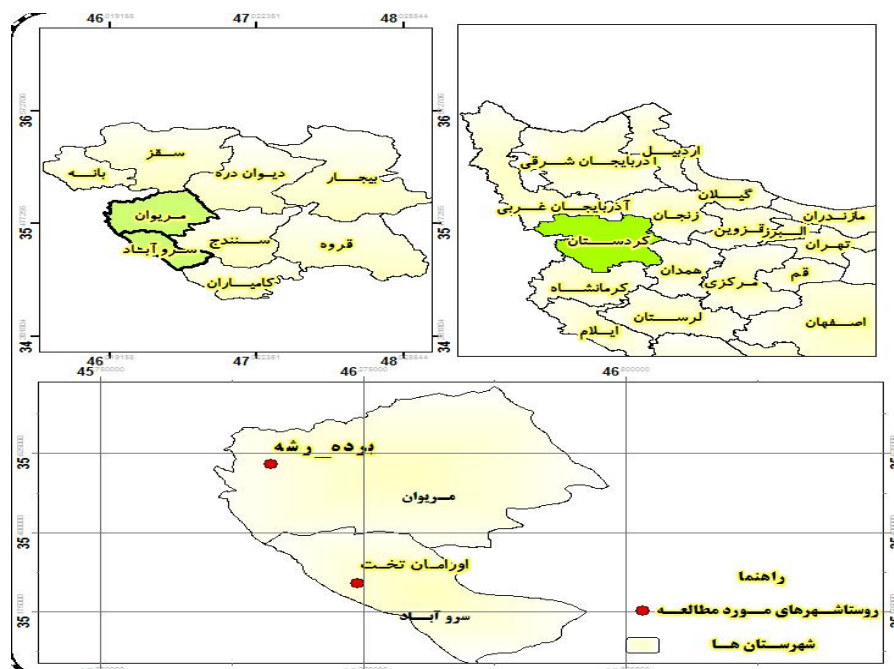
Continue to Table 1

تعداد افراد شاغل، امنیت شغلی، تنوع کسب‌وکارها(کشاورزی، خدمات و صنعتی)، امکان تغییر و کسب شغل جدید در صورت از دست دادن شغل قبلی، اشتغال زنان، افزایش سرمایه گذاری ها.	اشتغال	اقتصادی	
کیفیت درآمد، توان تأمین هزینه‌های خانوار، میزان پس‌انداز خانوار	درآمد و پس‌انداز		
دسترسی به منابع انرژی (آب، برق، گاز و ...)، کیفیت و کمیت راه‌های مواصلاتی به روستاها و مرکز شهرستان، دسترسی به مراکز بهداشتی و امدادی، افزایش مراکز خدماتی (تعمیرگاه، نانوايي، قصابی و ...)، وجود مکان‌های امن به‌منظور استفاده به‌عنوان پناهگاه، مطلوبیت معابر، بهداشت محیطی، افزایش مراجعات سایر روستاها، اجرای طرح‌های فضای و عمرانی	زیرساخت‌های خدماتی و ارتباطی	کالبدی- محیطی	
استحکام مساکن، کیفیت سیما و منظر، افزایش ساخت‌وسازها، دسترسی به فضاهای باز و امن، افزایش ارزش زمین‌ها، افزایش اراضی خدماتی، سازماندهی و مکانیابی صحیح اراضی خدماتی و اداری، نظم در ساخت‌وسازها و ارتباط مراکز فرعی و اصلی به یکدیگر، تخریب نشدن اراضی	زمین و مسکن		
دسترسی به نهادها و ارتباط متقابل و تسهیل روابط نهادهای اجرایی، مسئولیت‌پذیری و کارایی نهادها، دسترسی به خدمات اعتباری و مالی، بودجه‌ی اختصاص یافته، آموزش شهروندان برای مقابله با بحران‌ها	سازماندهی و برنامه‌ریزی	نهادی- مدیریتی	
۵۵	۸	۴	مجموع

۳-۳- موقعیت جغرافیایی

استان کردستان دارای ۱۰ شهرستان و ۲۹ بخش و ۲۶ شهر و ۸۵ دهستان است (مرکز آمار، ۱۳۹۵). شهرستان مریوان با مرکزیت شهر مریوان یکی از ۱۰ شهرستان این استان است که در

غرب استان و در مجاورت خاک عراق واقع شده است. این شهرستان دارای چهار شهر مریوان، برده‌رشه، کانی‌دینار و چناره است. شهر برده‌رشه مرکز بخش خاوومیرآباد در ۱۰ کیلومتری غرب شهرستان مریوان و در ۴ کیلومتری مرز عراق قرار دارد. یکی دیگر از مناطق مورد مطالعه در این پژوهش، شهرستان سروآباد است. این شهرستان یکی دیگر از شهرستان‌های استان کردستان است که در جنوب غربی این استان قرار دارد و مرکز آن شهر سروآباد است. میزان شهرنشینی این شهرستان بسیار پایین و برابر ۱۰ درصد است. روستاشهر اورمان یکی از دو شهر شهرستان سروآباد است.

شکل ۴ نمایش موقعیت منطقه‌ی مورد مطالعه

Figure 4: presentation the location of the study area

۴. تحلیل یافته‌ها

به منظور جمع‌بندی پاسخ‌های ارائه‌شده از سوی مردم محلی در شاخص‌های مورد نظر، وضعیت تاب‌آوری دوره‌ی قبل و بعد را در چهار بعد زیر مقایسه می‌کنیم.

الف. تاب‌آوری اجتماعی: همان‌طور که نتایج ارائه‌شده در جدول ۲ نشان می‌دهد، در بعد تاب‌آوری اجتماعی، شاخص سرمایه‌های اجتماعی مردم محلی در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱، از میانگین ۳,۰۶ در دوره‌ی قبل به ۳,۲۲ در دوره‌ی بعد رسیده است. به این ترتیب، ایجاد روستاشهرها

و تغییر وضعیت روستایی به شهر در این سکونتگاه‌ها در افزایش سرمایه‌های اجتماعی مردم محلی مؤثر بوده است. سرمایه‌های اجتماعی مانند روان‌کننده‌هایی هستند که چرخ‌های تاب‌آوری را در محیط روستایی به حرکت درمی‌آورند. جوامع دارای سرمایه‌ی اجتماعی مطلوب به‌واسطه‌ی پیوندهای قوی درمیان خود، در هنگام وقوع بحران‌ها همدیگر را تنها نمی‌گذارند و با کمک یکدیگر بحران‌ها را ساماندهی و با آن‌ها مقابله می‌کنند. این جوامع در زمینه‌ی تأمین و تنوع‌بخشی به اقتصاد معیشتی، به‌واسطه‌ی ارتباط مستحکم‌تر با یکدیگر عمل می‌کنند و با ایجاد و راه‌اندازی کسب‌وکارهای مشترک، زمینه‌های تنوع اقتصادی و در نتیجه تاب‌آوری معیشتی خود را فراهم می‌آورند. جوامعی که سطح مطلوب سرمایه‌های اجتماعی را داشته باشند، از حیث امنیت فردی و اجتماعی و ارتباطات متقابل اجتماعی نیز در وضعیتی رضایت‌بخش خواهند بود که یکی از پیامدهای مهم آن، کاهش فشارهای روانی و آسیب‌های اجتماعی و در نتیجه، افزایش تاب‌آوری در زمینه‌ی روانی برای مردمی است که در چنین جوامعی زندگی می‌کنند. سطح مطلوب برخورداری از سرمایه‌های اجتماعی درمیان مردم محلی مقدمه‌ی توانمندسازی مردم محلی است و در نهایت، جامعه‌ای که توانمند باشد، تاب‌آور نیز خواهد بود. یکی دیگر از شاخص‌های موردبررسی در بعد تاب‌آوری اجتماعی که در روستاها اهمیت بسیاری در میزان تاب‌آوری ساکنان دارد و دراصل یکی از اهداف اصلی تبدیل روستاها به شهر محسوب می‌شود، شاخص دلبستگی به محیط و میل ماندگاری در آن است. در محیط‌های روستایی مرزی، مانند منطقه‌ی مورد مطالعه، کاهش جمعیتی سکونتگاه‌ها ضربه‌ای بزرگ به پایداری آن‌ها می‌زند؛ زیرا در نظام برنامه‌ریزی کشور، تخصیص خدمات و امکانات بیشتر برپایه‌ی عوامل جمعیتی است. به این ترتیب، در مناطق مرزی نیز که به دلیل در حاشیه بودن در نظام برنامه‌ریزی تمرکزگرایی (با شدت و ضعف در دوره‌های مختلف در کشور ادامه یافته است)، همواره ضعف خدمات و امکانات اقتصادی و اجتماعی مشاهده می‌شود، کاهش جمعیت سکونتگاه‌ها زمینه‌های آسیب‌پذیری بیشتر اقتصادی و اجتماعی مردم ساکن در آن‌ها را فراهم می‌آورد. در این راستا، تأسیس روستاها از روستاهای مستعد یکی از برنامه‌هایی است که در راستای نگهداشت جمعیت ساکن در خود روستاها و نیز برای جذب جمعیت از روستاهای کوچک و کم‌جمعیت دورافتاده‌تر و حوزه‌ی نفوذ روستاها اجرا شده است. با بررسی وضعیت پاسخ‌های مردم محلی روشن می‌شود که میانگین میل ماندگاری ساکنان از مقدار نامطلوب ۲,۸۴ دوره‌ی قبل در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ به ۳,۰۳ رسیده است. در دیگر شاخص موردبررسی بعد تاب‌آوری اجتماعی، یعنی وضعیت خدمات و حمایت‌های اجتماعی، وضعیت سکونتگاه‌های موردبررسی از میانگین نامطلوب ۲,۹۱ در دوره‌ی قبل به وضعیت نسبتاً رضایت‌بخش ۳,۲۸ در دوره‌ی بعد (دوره‌ای که روستاها به شهر تبدیل شده‌اند) رسیده است. این پیشرفت گامی مهم

در راستای تاب‌آوری مردم محلی و سکونتگاه‌هایشان است؛ زیرا هرچه حمایت‌های اجتماعی و خدمات مرتبط با آن بیشتر باشد، سکونتگاه و ساکنان آن در زمینه‌ی مقاومت در برابر بحران‌ها و بازسازی معیشتشان بعد از وقوع بحران‌ها، عملکرد مطلوب‌تری خواهند داشت. در مجموع، با مقایسه‌ی میانگین دوره‌ی قبل و بعد وضعیت تاب‌آوری بعد اجتماعی سکونتگاه‌های مورد بررسی روشن می‌شود که تغییر وضعیت روستاها و تبدیل آن‌ها به شهر در سطح معنی‌داری ۰،۰۰۱، از مقدار میانگین ۲،۹۳ به مقدار میانگین نسبتاً رضایت‌بخش ۳،۱۷ ارتقا یافته است. بنابراین، این روستاها در زمینه‌ی اجتماعی تاب‌آورتر شده‌اند (جدول ۲).

جدول ۲: مقایسه‌ی اثرگذاری تبدیل روستا به شهر در تغییر سطح تاب‌آوری و اجتماعی روستا شهرهای مورد مطالعه

Table 2: Comparison of the Effect of Conversion of Village to City on Changing the Level of Social Resilience of the Studied Rural Urban

سطح معنی‌داری	درجه‌ی آزادی	آماره‌ی T	فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصد		میانگین	مؤلفه	ابعاد تاب‌آوری
			کران بالا	کران پایین			
.۰۰۰	۲۴۹	-۶،۳۷	-۱،۰۹	-۲،۰۸	قبل: ۳،۰۶	سرمایه‌ی اجتماعی	
					بعد: ۳،۲۲		
					تفاوت میانگین‌ها: -۱۵		
.۰۰۰	۲۴۹	-۴،۷۶	-۰،۹۸	-۲،۳۷	قبل: ۲،۸۴	دلبستگی به محیط اجتماعی	
					بعد: ۳،۰۳		
					تفاوت میانگین‌ها: -۱۴		
.۰۰۰	۲۴۹	-۱۰،۱	-۳،۰۳	-۴،۵۰	قبل: ۲،۹۱	خدمات و حمایت‌های اجتماعی	
					بعد: ۳،۲۸		
					تفاوت میانگین‌ها: -۳۷		

.۰۰۰	۲۴۹	-۸,۸۰	-۱,۸۲	-۲,۸۷	قبل: ۲,۹۳	مجموع
					بعد: ۳,۱۷	
					تفاوت میانگین‌ها: -۲۳	

ب. بعد اقتصادی: در بعد اقتصادی وضعیت تغییر سطح تاب‌آوری روستاشهرهای مورد مطالعه (جدول ۳)، میانگین شاخص مهم اشتغال از مقدار نامطلوب ۲,۸۲ به مقدار نسبتاً رضایت‌بخش ۳,۱۸ و وضعیت میزان درآمد و پس‌انداز از مقدار نامطلوب ۲,۸۷ به مقدار نسبتاً رضایت‌بخش ۳,۱۷ ارتقا یافته است. در مجموع میانگین وضعیت تاب‌آوری اقتصادی روستاشهرهای مورد بررسی در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ از میانگین ۲,۸۴ در دوره‌ی روستایی بودن به ۳,۱۷ در دوره‌ی شهری بودن ارتقا یافته است. بنابراین، با تغییر وضعیت از روستا به شهر، سکونتگاه‌های مورد بررسی از لحاظ اقتصادی، تاب‌آورتر شده‌اند. باید همواره به بهبود وضعیت فقر و بیکاری به‌عنوان دو مانع اصلی تحقق توسعه و نیز دو عاملی که ارتباط مستقیمی با افزایش آسیب‌پذیری و در نتیجه کاهش سطح تاب‌آوری دارند، در رأس تدوین اهداف و اجرای برنامه‌های توسعه در مناطق مرزی توجه شود؛ زیرا انزوای جغرافیایی، انزوای اقتصادی و اجتماعی را نیز به‌همراه آورده‌اند. در روستاشهرهای مرزی مورد بررسی، وضعیت تاب‌آوری اقتصادی به‌واسطه‌ی ارتقای سطح مطلوبیت شاخص‌های اقتصادی (افزایش اشتغال، تنوع شغلی، افزایش درآمد و پس‌انداز و در نتیجه کاهش احساس فقر) به وقوع پیوسته است. در روستاشهر اورامان، رونق گردشگری به‌واسطه‌ی افزایش خدمات و امکانات بعد عرضه (همواره از معضلات اصلی نبودن رونق مطلوب گردشگری در این سکونتگاه در دوره‌ی روستایی بودن محسوب می‌شد) و به شیوه‌ای مؤثرتر و پررنگ‌تر در روستاشهر برده‌رشته رونق بازارچه‌ی مرزی به‌همراه دامداری و کشاورزی موجب شده است تا اصل اساسی در تاب‌آوری معیشتی، یعنی تنوع اقتصادی در این محیط‌های سکونتی، تحقق یابد. این تنوع منابع درآمد با اثرگذاری بر سایر شاخص‌ها (پس‌انداز، درآمد و توان سرمایه‌گذاری، تغییر شغل و ...)، زمینه‌ساز افزایش تاب‌آوری اقتصادی و تاب‌آوری معیشتی ساکنان شده است. گفتنی است که با توجه به مقدار میانگین‌های محاسبه‌شده، در بیشتر شاخص‌ها و در مجموع، تاب‌آوری اقتصادی این سکونتگاه‌ها در سطح متوسط و شکننده‌ای بهبود یافته است. وضعیت این سکونتگاه‌ها ممکن است با وقوع بحران‌های شدید و یا تداوم بحران‌ها، به وضعیت نامطلوب دوره‌ی قبل از شهری شدن بازگردد؛ بنابراین، باید راهکارهای کاربردی برای ادامه‌ی این روند مثبت و تقویت آن تا سطحی قابل اطمینان ارائه

شود. این کار در روستاشهر اورامان، به دلیل فصلی بودن مشاغل حاصل از رونق گردشگری و در معرض تهدید بودن در برابر بحران‌های طبیعی و انزوا و دوری موقعیت جغرافیایی‌اش اهمیت بیشتری دارد.

جدول ۳: مقایسه‌ی اثرگذاری تبدیل روستا به شهر در تغییر سطح تاب‌آوری اقتصادی و اجتماعی روستاشهرهای مورد مطالعه

Table 3: Comparison of the Effect of Conversion of Village to City on Changing the Level of Economic Resilience of the Studied Rural Urban

سطح معنی‌داری	درجه‌ی آزادی	آماره‌ی T	فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصد		میانگین	مؤلفه	ابعاد تاب‌آوری
			کران بالا	کران پایین			
...	۲۴۹	-۸,۱۲	-۲۵۲	-۴۱۳	قبل: ۲,۸۲	اشتغال	اقتصادی
					بعد: ۳,۱۸		
					تفاوت میانگین‌ها: -۳۵		
...	۲۴۹	-۶,۵۱	-۲۰۷	-۳۸۷	قبل: ۲,۸۷	پس‌انداز و درآمد	
					بعد: ۳,۱۷		
					تفاوت میانگین‌ها: -۲۹		
...	۲۴۹	-۷,۶۱	-۲۳۳	-۳۹۶	قبل: ۲,۸۴	مجموع	
					بعد: ۳,۱۷		
					تفاوت میانگین‌ها: -۳۱		

ج. بعد کالبدی - محیطی: زیرساخت‌های خدماتی و ارتباطی به‌عنوان شریان‌های اصلی ارتباط سکونتگاه‌ها با بیرون و بسترهای حرکت و فعالیت اقتصادی شناخته می‌شوند و با این توصیف، مطلوبیت آن‌ها مانند کاتالیزوری در راستای ارتقای تاب‌آوری سکونتگاه‌ها است. با بررسی وضعیت تاب‌آوری کالبدی - محیطی سکونتگاه‌های مورد بررسی، روشن می‌شود که وضعیت دسترسی به زیرساخت‌های خدماتی و ارتباطی در دو سکونتگاه مورد مطالعه به‌دنبال تغییر وضعیت از روستا به شهر بهبود یافته است؛ به‌گونه‌ای که میانگین از مقدار نامطلوب ۲,۹۶ در دوره‌ی روستایی بودن به مقدار ۳,۲۸ در دوره‌ی شهری بودن ارتقا یافته است. یکی از عوامل مهم بهبود وضعیت زیرساخت‌ها، بی‌شک تغییر وضعیت سیاسی و اداری این سکونتگاه‌ها و پیش‌بینی خدمات و امکانات و زیرساخت‌های بیشتر برای نواحی شهری در مقایسه با نواحی روستایی در نظام برنامه‌ریزی کشور است. زیرساخت‌های خدماتی و ارتباطی پایه و عامل شروع‌کننده و زنده‌نگه‌دارنده‌ی فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی در سکونتگاه‌ها هستند. از سوی دیگر، در یک ارتباط متقابل، در سکونتگاه‌های

دارای وضعیت زیرساخت‌ها و خدمات ارتباطی نامطلوب، سطح تاب‌آوری ساکنان در برابر تهدیدهای طبیعی و انسانی کاهش می‌یابد و بسیار آسیب‌پذیر می‌شوند. در دیگر شاخص مورد بررسی در بعد تاب‌آوری کالبدی-محیطی، یعنی وضعیت زمین و مسکن و تغییرات آن‌ها، با مقایسه‌ی میانگین‌ها در دو دوره‌ی قبل و بعد روشن می‌شود که وضعیت مطلوبیت این شاخص‌ها از میانگین ۲,۹۶ دوره‌ی قبل به مقدار میانگین رضایت‌بخش ۳,۴۶ در دوره‌ی بعد رسیده است. مسکن و زمین‌های محیط‌های روستایی که به شهر تبدیل می‌شوند، یکی از مهم‌ترین سرمایه‌های معیشتی ساکنان محسوب می‌شوند که باید با این تغییر وضعیت سیاسی و اداری و تشکیل روستاشهرهای جدید حفظ شوند و با بهبود و ارتقای کمی و کیفی همراه باشند. در دو روستاشهر مورد مطالعه، به‌دنبال بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی، ارزش اقتصادی زمین‌های مسکونی و کشاورزی افزایش یافته و نسبت به دوره‌ی روستایی بودن تغییر قابل توجهی کرده است. بهبود وضعیت درآمد و پس‌انداز مردم محلی از یک سو و نظارت بیشتر در زمینه‌ی ساخت‌وسازها و افزایش قدرت و عملکرد نهادهای اجرایی و نظارتی (شهرداری و شوراهای) در محیط جدید شهری از سوی دیگر، موجب شده است که وضعیت مسکن روستایی در متغیرهایی همچون استحکام، نما، افزایش ساخت‌وسازها و ...، بهبود یابد. میانگین وضعیت تاب‌آوری کالبدی و محیطی روستاشهرهای مورد بررسی در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱، از مقدار میانگین ۲,۹۶ در دوره‌ی قبل به مقدار میانگین ۳,۳۷ در دوره‌ی بعد افزایش یافته است. بنابراین، این تغییر وضعیت و تبدیل روستا به شهر، موجب بهبود وضعیت تاب‌آوری کالبدی-محیطی سکونتگاه‌های برده‌رشته و اورامان شده است.

جدول ۴: مقایسه‌ی اثرگذاری تبدیل روستا به شهر در تغییر سطح تاب‌آوری محیطی-کالبدی روستاشهرهای مورد مطالعه

Table 4: Comparison of the Effect Conversion of Village to City to Change the Environmental-Physical Resilience Level of the Studied Rural Urban

سطح معنی‌داری	درجه‌ی آزادی	آماره‌ی T	فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصد		میانگین	مؤلفه	ابعاد تاب‌آوری
			کران بالا	کران پایین			
...	۲۴۹	-۹,۸۷	-۳۲۷	-۳۶۱	قبل: ۲,۹۷	زیرساخت‌های خدماتی و ارتباطی	محیطی-کالبدی
					بعد: ۳,۲۸		
					تفاوت میانگین‌ها: -۰,۳۱		
...	۲۴۹	-۱۰,۱۵	-۳۹۷	-۵۹۸	قبل: ۲,۹۶	زمین و	

					بعد: ۳,۴۶	مسکن
					تفاوت میانگین‌ها: -۵۰	
					قبل: ۲,۹۶	مجموع
	۲۴۹	-۱۵,۴	-۳۶۴	-۴۷۳	بعد: ۳,۳۷	
۰۰۰					تفاوت میانگین‌ها: -۴۱	

د. بعد نهادی: وضعیت تاب‌آوری بعد نهادی روستاشهرهای مورد مطالعه که وضعیت مهم‌ترین شاخص آن، یعنی سازماندهی و برنامه‌ریزی را بررسی کردیم، نشان می‌دهد که در سکونتگاه‌های مورد بررسی، وضعیت از مقدار میانگین ۲,۶۶ در دوره‌ی قبل به ۲,۹۷ در دوره‌ی بعد در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱ افزایش یافته است. با اینکه وضعیت تاب‌آوری نهادی در این روستاشهرها بهتر شده است، مقدار نامطلوب میانگین‌ها نشان می‌دهد که این بهبود وضعیت رضایت‌بخش نیست. وابستگی به نهادها به دلیل تمرکز قدرت برنامه‌ریزی، اجرایی و نظارتی، به‌ویژه در نواحی دورافتاده‌ی مرزی، موجب می‌شود که مطلوبیت وضعیت سازماندهی و برنامه‌ریزی که توسط نهادهای دولتی حاصل می‌شود، تأثیر مستقیمی بر وضعیت تاب‌آوری سکونتگاه‌ها بگذارد. سکونتگاه‌هایی که نهادهای اداری و دولتی ناکارآمدی داشته باشند که هیچ‌گونه ارتباط متقابلی با مردم محلی نداشته باشند، سطح آسیب‌پذیری بالایی خواهند داشت. اهمیت این موضوع در مناطق دورافتاده‌ی مرزی به دلیل ضعف ساختارهای اساسی اقتصادی و اجتماعی چند برابر می‌شود. در کنار بهبود وضعیت در چند متغیر، مانند افزایش بودجه و سرمایه‌گذاری‌های دولتی در روستاشهرهای مورد مطالعه، چند نکته‌ی منفی هم وجود دارد که زمینه‌ساز مطلوب نبودن سطح تاب‌آوری نهادی آن‌ها می‌شود. نکته‌ی اول این است که نهادهای اداری خدمت‌رسان در این دو روستاشهر استقرار قابل توجه و مناسبی ندارند. به‌جز ساختمان شهرداری و مراکز انتظامی و بهداشت، سایر ادارات مورد نیاز خدمات شهری در منطقه وجود ندارند و حتی نمایندگی‌های آن‌ها نیز به‌صورت متمرکز و کارا در روستاشهرها فعالیت نمی‌کنند. در دسترس نبودن این مراکز در سطح روستاشهرها موجب افزایش زمان و کاهش سرعت واکنش سکونتگاه‌ها در برابر بحران و در نتیجه، دوام و اثرگذاری منفی بحران‌ها می‌شود. نبودن این نهادها نشان‌دهنده‌ی نبودن ساختار متمرکز مدیریت بحران در این روستاشهرها است. تهدیدهای طبیعی و انسانی به دلیل مرزی بودن و قرار گرفتن در مناطق فعال زمین‌شناسی، ضرورت وجود این نهادها و ساختار سازمان‌یافته‌ی مدیریت بحران را ایجاد می‌کند. از سوی دیگر، این ضعف عمده موجب شده است مردم محلی نیز در مورد بحران‌های تهدیدکننده‌ی معیشت خود آشنایی نداشته باشند و آموزش‌های لازم نیز به آن‌ها داده نشود.

در مجموع و با جمع‌بندی وضعیت تغییر سطح تاب‌آوری این سکونتگاه‌ها در چهار بعد اقتصادی، اجتماعی، محیطی - کالبدی و نهادی، میانگین سطح تاب‌آوری روستا شهرهای مورد مطالعه در سطح معنی‌داری ۰,۰۰۱، از مقدار میانگین نامطلوب ۲,۸۵ در دوره‌ی قبل به مقدار نسبتاً رضایت‌بخش ۳,۱۷ در دوره‌ی بعد رسیده است (جدول ۵). بنابراین، این تغییر وضعیت از روستا به شهر در ارتقای سطح تاب‌آوری سکونتگاه‌های مورد بررسی، مؤثر بوده است.

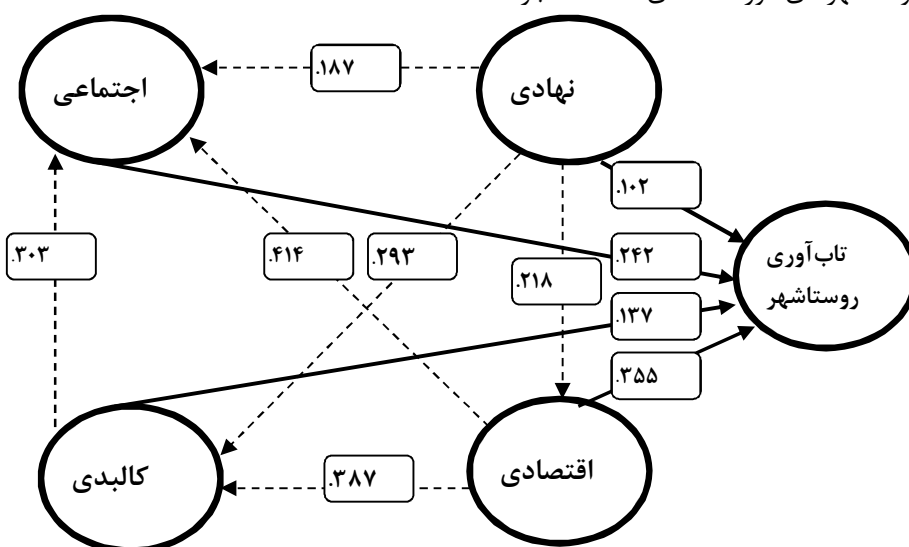
جدول ۵: مقایسه‌ی اثرگذاری تبدیل روستا به شهر در تغییر سطح تاب‌آوری نهادی روستا شهرهای مورد مطالعه

Table 5: Comparison of the Effect of Village Tidil on Towns in Changing Environmental-Physical Resilience Level of Studied Rural Urban

سطح معنی‌داری	درجه‌ی آزادی	آماره‌ی T	فاصله‌ی اطمینان ۹۵ درصد		میانگین	مؤلفه	ابعاد تاب‌آوری
			کران بالا	کران پایین			
.۰۰۰	۲۴۹	-۸,۶۲	-۲۳۸	-۳۸۰	قبل: ۲,۶۶	سازماندهی و برنامه‌ریزی	نهادی
					بعد: ۲,۹۷		
					تفاوت میانگین‌ها: -۳۰		
.۰۰۰	۲۴۹	-۱۰,۳۲	-۲۵۸	-۳۸۰	قبل: ۲,۸۵	مجموع کلی (تاب‌آوری کلی اقتصادی، اجتماعی، محیطی-کالبدی و نهادی)	
					بعد: ۳,۱۷		
					تفاوت میانگین‌ها: -۳۱		

در ادامه، به منظور مشخص کردن بعدی که بیشترین تأثیر را در ارتقای وضعیت تاب‌آوری روستا شهرهای مورد مطالعه داشته است، از آزمون تحلیل مسیر بهره بردیم. ابتدا برای سنجش اثرات مستقیم، مجموع تلفیقی ابعاد قابلیت تاب‌آوری را تحت‌عنوان قابلیت تاب‌آوری روستا شهرها به‌عنوان متغیر وابسته، تمامی ابعاد تاب‌آوری را به‌عنوان متغیر مستقل و در ادامه هریک از ابعاد را به‌ترتیب به‌عنوان متغیر مستقل وارد مدل کردیم و تأثیرات آن‌ها را سنجیدیم. در ادامه، پس از وارد کردن و جایگزینی تک‌تک ابعاد به‌عنوان متغیر وابسته و سایر ابعاد به‌عنوان متغیر مستقل با ضرب کردن کلیه مسیرها به بعد موردنظر و درنهایت جمع کردن همه‌ی

مسیرهای ضرب شده به بعد مورد نظر، میزان اثرات غیرمستقیم را مشخص کردیم و در پایان، با جمع کردن اثرات مستقیم و غیرمستقیم، بار کلی و میزان اثرگذاری نهایی هر بعد (اقتصادی، اجتماعی، نهادی و کالبدی) را بر وضع موجود قابلیت تاب آوری روستاشهرها مشخص نمودیم. همان طور که در جدول ۶ می بینیم، بعد اقتصادی با بار کلی برابر ۵۱۰ مؤثرترین بعد در ارتقا و بهبود سطح تاب آوری روستاشهرهای مورد مطالعه است. این بعد علاوه بر اثرگذاری مستقیم، به صورت غیرمستقیم و با کمک به بهبود سطح سایر ابعاد، به بهبود سطح تاب آوری روستاشهرهای مورد مطالعه منجر شده است.

شکل ۵ مدل نهایی ارتباط ابعاد تاب آوری در ارتقای سطح قابلیت روستاشهرهای مورد مطالعه

Figure 5: The final model of the relationship between resilience dimensions in improving the capability of the Studied Rural Urban

جدول ۶: اثر مستقیم، غیرمستقیم و کلی هر یک از ابعاد تأثیرگذار بر قابلیت تاب آوری روستاشهرها

Table 6: Direct, Indirect and Overall Impacts of Each Dimension Affecting On the resilience of Rural Urban

رتبه	بار کلی	اثر غیرمستقیم		اثر مستقیم	ابعاد تاب آوری
		تعداد مسیرهای مؤثر			
۱	۵۱۰	۲	۱۵۵	۳۵۵	اقتصادی

اجتماعی	۰.۲۴۲	---	۰	۲۴۲	۳
نهادی	۰.۱۰۲	۰.۲۰۷	۳	۲۹۹	۲
کالبدی	۰.۱۳۷	۰.۰۷۳	۱	۲۱۰	۴

در ادامه، برای تعیین و سنجش تفاوت سطح تاب‌آوری روستا شهرهای مورد مطالعه، از آزمون t مستقل استفاده کردیم. ابتدا با توجه به مقدار آماره f و مقدار معنی‌داری محاسبه‌شده در آزمون لون که کمتر از سطح معنی‌داری $0,005$ است، فرض برابری واریانس‌ها رد می‌شود که این به معنی نابرابری واریانس‌های دو گروه با هم است. چنانکه می‌بینیم، میانگین قابلیت تاب‌آوری در روستا شهر اورامان برابر مقدار نامطلوب $2,96$ و کمتر از میانگین قابلیت تاب‌آوری در بخش خاوومیرآباد با میانگین نسبتاً رضایت‌بخش $3,40$ است. این تفاوت میانگین نیز در سطح معنی‌داری $0,05$ ، با توجه به مقدار معنی‌داری محاسبه‌شده‌ی کمتر از آلفای $0,05$ در سطح اطمینان 95 درصد، معنی‌دار محاسبه شده است.

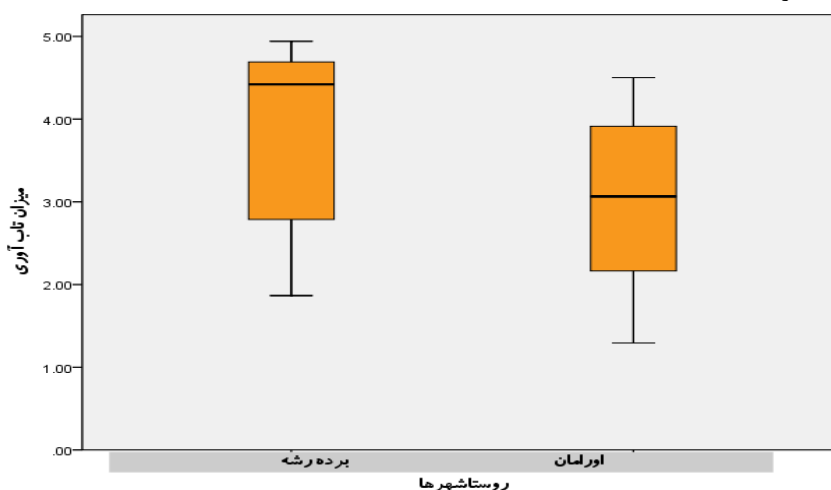
جدول ۷: نتایج آزمون T مستقل برای سنجش تفاوت سطح قابلیت تاب‌آوری روستا شهرهای ورد مطالعه

Table 7: Independent T-test results to measure the level of resilience of the Rural Urban studied

معنی‌داری	فاصله‌ی اطمینان 95 درصد		فرض برابری واریانس‌ها در آزمون لون	میانگین قابلیت تاب‌آوری	تعداد	روستا شهرها
	حد بالا	حد پایین				
$0,002$	589	$1,170$	معنی‌داری: $0,45$	دوره‌ی بعد: $2,96$	186	اورامان
			آماره $F: 4,06$	دوره‌ی قبل: $2,79$		
			آماره‌ی $T: 5,96$	دوره‌ی بعد: $3,40$	64	برده‌ر شه
				دوره‌ی قبل: $2,92$		

در روستا شهر برده‌ر شه، درصد بیشتری از پاسخگویان میانگین بهینه، یعنی پاسخ‌های بیشتر از حد متوسط (میانگین 3) را دارند؛ در حالی که در روستا شهر اورامان، بیشترین درصد

پاسخگویان دارای میانگین‌های کمتر از حد متوسط و حتی پایین‌تر از میانگین مجموع پاسخ‌ها (۲,۹۶) هستند (شکل ۶). بنابراین، در روستاشهر اورامان، بیشتر افراد به اثرگذاری کمتر تغییر وضعیت روستای خود به شهر در ارتقای سطح تاب‌آوری سکونتگاهشان اعتقاد دارند و در روستاشهر برده‌رشته، بیشتر پاسخگویان به بهبود وضعیت تاب‌آوری سکونتگاهشان در سطح بیشتر از حد متوسط، به‌دنبال تبدیل از روستا به شهر باور دارند و این تغییر را مثبت و اثرگذار ارزیابی کرده‌اند. با مقایسه‌ی چارک‌ها، مشخص می‌شود که میانه در روستاشهر برده‌رشته به سمت بالای جعبه‌گرایش دارد و بر این اساس، توزیع پاسخ‌ها دارای کجی منفی است؛ یعنی بیشتر میانگین‌ها بر مقادیر بالا و رضایت‌بخش تمرکز یافته‌اند. همچنین، تفاوت ماکزیمم و مینیمم میانگین‌ها در روستاشهر اورامان بیشتر از روستاشهر برده‌رشته است. این وضعیت نشان می‌دهد که در مورد اثرگذاری تغییرات ایجادشده، دیدگاه ساکنان روستاشهر اورامان با دیدگاه اهالی روستاشهر برده‌رشته تفاوت دارد و تغییر وضعیت اداری برای همه‌ی اقشار اثراتی یکسان و برابر به‌همراه نداشته است.

شکل ۶ نمودار جعبه‌ای مقایسه‌ی میانگین‌های سطح تاب‌آوری روستاشهرهای مورد مطالعه
Figure 6: Box diagram comparing the average resilience levels of the Rural Urban studied

به‌منظور تبیین دلایل ایجادکننده‌ی این تفاوت در سطح تاب‌آوری در روستاشهرهایی که در یک زمان و در شرایطی مشابه از روستا به شهر تبدیل شده‌اند، مصاحبه‌هایی را با صاحب‌نظران آگاه به شرایط دو روستاشهر و دارای مطالعاتی در زمینه‌ی توسعه‌ی روستایی-شهری انجام دادیم. این افراد را به‌روش نمونه‌گیری گلوله‌ی برفی (مصاحبه با یک فرد و مصاحبه‌ی بعدی با

نفر بعدی بود که وی معرفی می‌کرد) شناسایی کردیم. این ارتباط زنجیره‌ای با متخصصان تا زمانی ادامه یافت که اصل اشباع نظری حاصل آمد (مجموعاً ۱۸ نفر؛ ۶ متخصص توسعه‌ی روستایی، ۵ متخصص برنامه‌ریزی شهری، ۵ متخصص جامعه‌شناسی توسعه و ۴ نفر از مسئولان شهرداری‌ها). برای رسیدن به این مرحله، پاسخ‌های تکراری را شنیدیم و پس از تجزیه و تحلیل پاسخ‌ها و انجام یک مرحله کدگذاری و استخراج مفاهیم اصلی و نکات کلیدی، مهم‌ترین عوامل مؤثر بر ایجاد این تفاوت در سطح تاب‌آوری روستا شهرهای مورد مطالعه را شناسایی کردیم. سپس، به منظور کمی کردن و در نتیجه، تعمیم نتایج حاصل از مصاحبه‌ها، پرسش‌نامه‌ای را در اختیار ۴۰ نفر از متخصصان عرصه‌های جغرافیا، جامعه‌شناسی، مدیریت و تعدادی از مسئولان اداره‌ی این دو روستا شهر قرار دادیم. نتایج حاصل از پاسخ‌ها را توسط آزمون خی دو به دلیل رتبه‌ای بودن مقیاس پاسخ‌ها که در طیف لیکرت بودند (۱. کاملاً مخالفم تا ۵. کاملاً موافقم) آزمودیم. همانطور که نتایج آزمون (جدول ۸) نشان می‌دهند، در میان عوامل شناسایی‌شده با توجه به مقدار سطح معنی‌داری (کمتر از آلفای ۰,۰۰۵) و میانگین‌های محاسبه‌شده، تنوع استراتژی‌های معیشتی (متنوع تر بودن نظام معیشتی روستا شهر برده‌رشته)، موقعیت ارتباطی (نزدیکی روستا شهر برده‌رشته به شهر مرکزی میروان و راه‌های اصلی)، موقعیت جغرافیایی (هموار و مطلوب تر بودن وضعیت اقلیمی و توپوگرافی روستا شهر برده‌رشته)، موقعیت استراتژیکی (نزدیکی روستا شهر برده‌رشته به مرز بین‌المللی با عراق و وجود بازارچه و گمرک در آن) و تفاوت در عملکرد مسئولان، مهم‌ترین عوامل مؤثر در ایجاد سطح متفاوت تاب‌آوری در روستا شهرهای اورامان و برده‌رشته هستند.

جدول ۸ نتایج آزمون خی دو برای سنجش اعتقاد صاحب‌نظران در مورد عوامل مؤثر بر تفاوت سطح

تاب‌آوری روستا شهرهای مورد بررسی

Table 8: Chi-square test results to assess the experts' beliefs about the factors affecting the level of resilience of the Rural Urban surveyed.

عوامل مؤثر شناسایی شده	میانگین	آماره‌ی خی دو	سطح معنی‌داری	نتیجه	کاملاً مخالفم	مخالفم	تأیید	کاملاً موافقم	موافقم
تعداد جمعیت	۲,۷۲	۷,۲۸	۰.۱۰۲	رد	۱۱	۷	۸	۱۲	۲
تنوع استراتژی‌های معیشتی	۳,۹۰	۱۲,۸۰	۰.۰۰۵	تأیید	—	۲	۱۰	۱۸	۱۰
موقعیت ارتباطی	۳,۳۷	۱۰,۵۰	۰.۰۳۳	تأیید	۱	۸	۱۳	۱۱	۷
موقعیت جغرافیایی	۳,۱۵	۸,۸۰	۰.۰۳۲	تأیید	—	۱۲	۱۲	۱۴	۲

موقعیت لستراتژیکی	۳,۶۲	۱۱,۷۵	۰.۱۹	تأیید	۳	۴	۸	۱۵	۱۰
تفاوت عملکرد مسئولان نهادی	۳,۴۵	۹,۸۰	۰.۲۰	تأیید	—	۱۰	۷	۱۸	۵
میزان بودجه	۲,۷۱	۹,۲۵	۰.۴۷	رد	۴	۱۵	۹	۶	۴

۵- نتیجه گیری

این پژوهش را با هدف تحلیل و بررسی تأثیرات تبدیل روستاها به شهرهای جدید در ارتقای سطح تاب‌آوری سکونتگاه‌ها انجام دادیم. در این راستا، سه سؤال اساسی زیر را مطرح کردیم که در ادامه، نتایج هر یک را به صورت جداگانه ارائه می‌کنیم.

۱. آیا تبدیل روستاهای مورد مطالعه به شهر موجب بهبود سطح تاب‌آوری آن‌ها شده است؟
برای پاسخگویی به این پرسش، از آزمون تی تک‌نمونه‌ای استفاده کردیم. در مجموع با توجه به میانگین‌های به دست آمده و اختلاف میانگین‌های محاسبه شده در دو دوره قبل و بعد از تبدیل روستاها به شهر، به ترتیب بعد کالبدی - محیطی با ۰,۴۱ اختلاف میانگین (میانگین دوره قبل ۲,۹۶، دوره بعد ۳,۳۷)، بعد اقتصادی با ۰,۳۱ اختلاف میانگین (میانگین دوره قبل ۲,۸۴، دوره بعد ۳,۱۷)، بعد نهادی با ۰,۳۰ اختلاف میانگین (میانگین دوره قبل ۲,۶۶، دوره بعد ۲,۹۷) و بعد اجتماعی با ۰,۲۳ اختلاف میانگین (میانگین دوره قبل ۲,۹۳، دوره بعد ۳,۱۷) بیشترین بهبود وضعیت را از تغییر روستاها به شهر در دو روستا شهر برده رشه و اورامان داشته‌اند. با توجه به ملموس بودن اثرات اقدامات کالبدی و وضعیت محیطی و در مقابل، بلندمدت‌تر بودن ظهور اثرات اجتماعی، بهبود تاب‌آوری بعد کالبدی با بیشترین میانگین حاصله در دوره بعد و بیشترین اختلاف وضعیت با دوره قبل محاسبه شده است. در مقابل، در بعد اقتصادی، هر چند آثار آن نیز در کوتاه مدت مشاهده می‌شود، میزان تغییر وضعیت و مطلوبیت متغیرهای شاخص اقتصادی در سطح متوسط و شکننده‌ای است و برخلاف تغییر وضعیت متغیرهای کالبدی، کاملاً رضایت‌بخش نبوده است.

۲. کدام بعد تاب‌آوری، بیشترین تأثیر را در تغییر وضعیت تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه به دنبال تبدیل شدن آن‌ها به شهر دارد؟

برای پاسخگویی به این پرسش، از آزمون تحلیل مسیر سلسله‌مراتبی بهره بردیم. نتایج شیوه‌ی اثرگذاری و ارتباط متغیرهای مستقل و وابسته، نشان دادند که بعد اقتصادی با داشتن بیشترین بار کلی، یعنی مجموع تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم، بیشترین تأثیر را در ارتقای سطح تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه در جریان تبدیل شدن به شهر داشته است. به عبارت

دیگر، رونق و تنوع اقتصادی ایجاد شده در روستاشهرهای مورد مطالعه، به‌ویژه در روستاشهر برده‌رشته و با شدت کمتری در روستاشهر اورامان، به‌عنوان محرکی عمل کرده است که علاوه بر تأثیر مستقیم در ارتقای سطح تاب‌آوری روستاشهرها، به‌صورت غیرمستقیم و با اثرگذاری بر بهبود عملکرد سایر ابعاد، موجب ارتقای سطح کلی تاب‌آوری در آن‌ها شده است. تنوع‌بخشی به اقتصاد و افزایش حمایت‌های اجتماعی، سبب افزایش قابلیت انعطاف‌پذیری بلندمدت و توانایی مقابله‌ی خانوارها با شرایط بحرانی و شوک‌آور ناگهانی می‌شود. سیستم‌های معیشتی متنوع‌تر کمتر آسیب می‌بینند و در طول زمان به پایداری می‌رسند؛ زیرا این سیستم‌ها امکان سازگاری مثبت و سازنده با شرایط جدید را که بیشتر بر افزایش و حفظ سرمایه‌های معیشتی‌شان متکی است، برای افراد مهیا می‌کنند. به‌طور کلی، مانند شرایط روستاشهرهای مورد مطالعه، تعویض و تغییر شرایط در حال زوال و نامطلوب (دوره‌ی روستایی بودن) با فرصت‌های توسعه‌دهنده و مطلوب (دوره‌ی شهری شدن)، انعطاف‌پذیری را به‌دنبال دارد. بعد از بعد اقتصادی، بعد نهادی با داشتن بیشترین بار کلی، بیشترین تأثیرگذاری را بر ارتقای سطح تاب‌آوری روستاشهرهای مورد مطالعه دارد. هرچند بعد نهادی - اداری تنها بعدی است که از دیدگاه مردم محلی در حد رضایت‌بخشی بهبود نیافته است، اثرگذاری و قدرت این بعد در منطقه‌ی مرزی و در انزوای مورد مطالعه، به دلیل ضعف ساختارهای اقتصادی و اجتماعی، به عملکرد نهادی و دولتی وابستگی زیادی دارد. بنابراین، هرگونه بهبود وضعیت در عملکرد متغیرهای بعد نهادی - اداری (هرچند کم و محدود) زمینه‌ساز بهبود عملکرد سایر ابعاد تاب‌آوری می‌شود.

۳. آیا تفاوت معنی‌داری میان سطح تاب‌آوری روستاهای مورد مطالعه در جریان تبدیل شدن به شهر وجود دارد؟ در صورت وجود تفاوت، چه دلایلی برای آن وجود دارد؟

برای پاسخگویی به پرسش بالا، از آزمون t مستقل استفاده کردیم. یافته‌ها نشان دادند که میانگین قابلیت تاب‌آوری در روستاشهر اورامان، برابر مقدار نامطلوب ۲,۹۶ و کمتر از میانگین قابلیت تاب‌آوری در بخش خاوومیرآباد با میانگین نسبتاً رضایت‌بخش ۳,۴۰ است. این تفاوت میانگین در سطح معنی‌داری ۰,۰۵، با توجه به مقدار معنی‌داری محاسبه‌شده‌ی کمتر از آلفای ۰,۰۵ در سطح اطمینان ۹۵ درصد، معنی‌دار محاسبه شد. بنابراین، اختلاف سطح تاب‌آوری دو روستاشهر به‌دنبال تبدیل از روستا به شهر، تأیید می‌شود. تاب‌آوری روستاشهر برده‌رشته در سطح نسبتاً رضایت‌بخشی ارتقا یافته است؛ اما مقدار و میزان بهبود وضعیت تاب‌آوری روستاشهر اورامان در وضعیت رضایت‌بخش و قابل‌اطمینانی قرار ندارد. به عبارت دیگر، هرچند میانگین سطح تاب‌آوری روستاشهر اورامان از مقدار نامطلوب ۲,۷۹ به مقدار ۲,۹۶ ارتقا یافته و تغییر وضعیت به شهر در ارتقای سطح تاب‌آوری این روستاشهر مؤثر بوده است، این مقدار

بهبود سطح تاب‌آوری برخلاف روستاشهر برده‌شده قاطع و رضایت‌بخش نبوده است و از میانگین ۲,۹۲ دوره‌ی قبل به مقدار میانگین نسبتاً رضایت‌بخش ۳,۴۰ در دوره‌ی بعد رسیده است. در این زمینه، در مرحله‌ی بعد، مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده‌ی این تفاوت سطح تاب‌آوری را به‌روشنایی کیفی شناسایی و سپس در مرحله‌ی تأیید و تعمیم، مشخص کردیم که تنوع استراتژی‌های معیشتی با میانگین محاسبه‌شده‌ی برابر ۳,۹۰، موقعیت ارتباطی با میانگین ۳,۳۷، موقعیت جغرافیایی با میانگین ۳,۱۵، موقعیت استراتژیکی با میانگین ۳,۶۲ و تفاوت عملکرد مسئولان نهادی با میانگین محاسبه‌شده‌ی برابر ۳,۴۵، مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر تفاوت سطح تاب‌آوری در روستاشهرها به‌دنبال تبدیل شدن از روستا به شهر بوده‌اند. مهم‌ترین عامل مؤثر در این تفاوت سطح تاب‌آوری، تنوع استراتژی‌های معیشتی در دو روستاشهر است. در روستاشهر برده‌شده، تأسیس بازارچه‌ی مرزی و فعالیت مداوم مردم محلی در آن مزایای اقتصادی مستقیم و غیرمستقیمی را برای ساکنان فراهم آورده است؛ اما در روستاشهر اورامان، تنوع اقتصادی ایجادشده در این دوره تفاوتی با دوره‌ی روستایی بودن نداشته و فعالیت‌های گردشگری با افزایش خدمات و امکانات زیرساختی و کالبدی، با قدرت و توجه بیشتری ادامه یافته است. هرچند رونق نسبی ایجادشده در فعالیت‌های گردشگری فایده داشته، هنوز موانع اصلی توسعه‌ی پایدار گردشگری در این روستاشهر باقی مانده است. دو عامل دیگر ایجادکننده‌ی تفاوت سطح تاب‌آوری، موقعیت ارتباطی و جغرافیایی متفاوت این دو روستاشهر است. روستاشهر برده‌شده نزدیک به راه‌های اصلی و ترانزیتی و شهر مرکزی منطقه (مریوان) است و در موقعیت جغرافیایی کوهپایه‌ای مشرف به دشت تقریباً وسیع منطقه با زمین‌های کشاورزی حاصلخیز و منابع مطلوب آب قرار گرفته است؛ اما روستاشهر اورامان به‌دلیل داشتن موقعیت جغرافیایی و طبیعی سخت و خشن، در انزوای جغرافیایی و در فاصله‌ی بیشتری از راه‌های اصلی و شهرهای مهم منطقه واقع شده و با فقدان زمین‌های زراعی و حتی مشکل تأمین آب روبه‌رو است. عامل دیگری که نشان‌دهنده‌ی تفاوت در یکی دیگر از جنبه‌های موقعیت نسبی این دو روستاشهر است، موقعیت استراتژیکی و سیاسی آن‌ها است. روستاشهر برده‌شده در نزدیکی مرز بین‌المللی با عراق و گمرک رسمی واقع شده و به‌منظور تسهیل ارتباط تجاری با کشور عراق، بازارچه‌ای برای فعالیت مردمان ساکن در منطقه تأسیس شده است؛ اما روستاشهر اورامان با اینکه در منطقه‌ی مرزی با کشور عراق قرار گرفته، طبیعت سخت و خشن و دشواری دسترسی به آن باعث بی‌توجهی مسئولان به رونق آن، به‌دلیل هزینه‌بر بودن از لحاظ اقتصادی شده است.

۶- پیشنهادها

- باتوجه به نتایج تحقیق، برای بهبود وضعیت تاب‌آوری روستاشهرهای مورد مطالعه، موارد زیر را پیشنهاد می‌دهیم:
- تدوین برنامه‌های حمایتی اقتصادی و اجتماعی به منظور حمایت از اقشار و خانوارهای آسیب‌پذیر در روستاشهرها
 - افزایش امنیت شغلی ساکنان از طریق راه‌اندازی مشاغل جدید و ایجاد تنوع اقتصادی در روستاشهرها
 - ایجاد صندوق‌های تعاونی سرمایه‌گذاری تجاری از پس‌اندازهای خرد مردم و هدایت آن‌ها در فعالیت‌های سودآور اقتصادی
 - رونق فعالیت‌های گردشگری در دو روستاشهر
 - ایجاد صنایع تبدیلی کوچک وابسته در دو روستاشهر، باتوجه به تولید محصولات باغی و رونق دامداری
 - بهبود راه‌های مواصلاتی به روستاشهرها، به‌ویژه روستاشهر اورامان
 - ایجاد زمینه‌ها و بسترهای ایفای نقش مرکزیت توسط این روستاشهرها برای حوزه‌ی روستایی تحت‌نفوذشان
 - طراحی دقیق ساختار مدیریت بحران در منطقه و مشخص بودن مسئولیت هر نهاد و سازمان
 - بهره‌گیری از بومیان و افراد باتجربه‌ی منطقه در راستای شناسایی مهم‌ترین بحران‌های وارد بر معیشت ساکنان
 - افزایش آموزش‌های مردم محلی از طریق نهادهای مردم‌نهاد، مدارس و دیگر روش‌های آموزشی غیررسمی و ترویجی

۷- منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی؛ طیبی، نجمه و یوسف شفیعی. (۱۳۹۰). «تحلیلی کارکردی از نقش اقتصادی شهرهای کوچک در توسعه‌ی روستایی (مطالعه‌ی موردی: زاهدشهر فسا)». *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*. س ۲۳. ش ۱. صص ۱۵۱-۱۷۲.
- ایزدی خرامه، حسن و عبدالرضا افتخاری. (۱۳۸۰). «تحلیلی بر رویکردهای مکان‌یابی و توزیع خدمات در مناطق روستایی». *تحقیقات جغرافیایی*. د ۱۶. ش ۳. صص ۳۰-۶۶.

- بذرافشان، جواد؛ طولابی نژاد، مهرداد و میثم طولابی نژاد. (۱۳۹۷). «تحلیل فضایی تفاوت‌های تاب‌آوری در نواحی شهری و روستایی در برابر مخاطرات طبیعی (مورد مطالعه: شهرستان پلدختر)» **پژوهش‌های روستایی**. د ۹. ش ۱. صص ۱۱۵-۱۳۴.
- برقی، حمید؛ قنبری، یوسف و محمود سیفالهی. (۱۳۹۰). «بررسی رضایتمندی ساکنان مناطق روستایی در تبدیل نقاط روستایی به شهر». **جغرافیا (فصلنامه علمی پژوهشی انجمن جغرافیای ایران)**. س ۹. ش ۳۱. صص ۲۱۵-۲۳۳.
- پاپلی یزدی، محمدحسین و محمدامیر ابراهیمی. (۱۳۸۷). **نظریه‌های توسعه‌ی روستایی**. ج ۵. تهران: سمت.
- پرتوی، پروین؛ بهزادفر، مصطفی و زهرا شیرانی. (۱۳۹۵). «طراحی شهری و تاب‌آوری اجتماعی (بررسی موردی: محله‌ی جلفا اصفهان)». **معماری و شهرسازی**. ش ۱۷. صص ۹۰-۱۱۶.
- پورمحمدی، محمدرضا و علی طورانی. (۱۳۹۶). «شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر در توسعه‌ی یکپارچه با تأکید بر پیوندهای روستایی-شهری (مطالعه‌ی موردی: شهرستان مینودشت)». **برنامه‌ریزی و آمایش فضا**. د ۲۱. ش ۲. صص ۸۱-۱۱۸.
- داداش‌پور، هاشم. (۱۳۹۴). «سنجش ظرفیت‌های تاب‌آوری در مجموعه‌ی شهری قزوین». **مدیریت بحران**. ش ۸. صص ۷۳-۸۲.
- دربان آستانه، علیرضا و منیژه محمودی. (۱۳۹۵). «ارزیابی کیفیت زندگی در روستا شهرهای جدید (مطالعه‌ی موردی: شهر بانوره)». **جغرافیا و توسعه**. ش ۴۲. صص ۱۹۹-۲۱۸.
- رضایی، محمدرضا. (۱۳۹۲). «ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی و نهادی جوامع شهری در برابر سوانح طبیعی (مطالعه‌ی موردی: زلزله‌محله‌های شهر تهران)». **مدیریت بحران**. ش ۳. صص ۲۶-۳۶.
- رضایی، محمدرضا؛ سرایی، محمدحسین و امیر بسطامی‌نیا. (۱۳۹۴). «تیین و تحلیل مفهوم تاب‌آوری و شاخص‌ها و چارچوب‌های آن در سوانح طبیعی». **دانش‌پیشگیری و مدیریت بحران**. د ۶. ش ۱. صص ۳۲-۴۱.
- رضوانی، محمدرضا؛ منصوریان، حسین و فاطمه احمدی. (۱۳۸۸). «ارتقای روستا به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی (مطالعه‌ی موردی: شهرهای فیروزآباد و صاحب)». **پژوهش‌های روستایی**. ش ۱. د ۱. صص ۳۳-۶۵.

- رفیعیان، مجتبی؛ رضایی، محمدرضا؛ عسکری، علی؛ پرهیزکار، اکبر و سیاوش شایان. (۱۳۹۰). «تبیین مفهوم تاب‌آوری و شاخص‌سازی آن در مدیریت سوانح اجتماع‌محور». **برنامه‌ریزی و آمایش فضا**. د ۱۵. ش ۴. صص ۱۹-۴۱.
- زنگنه، یعقوب؛ سمیعی‌پور، داود و علیرضا حمیدیان. (۱۳۹۲). «تبدیل روستا به شهر و نقش آن در توسعه منطقه‌ای و تحولات نظام شهری (مطالعه‌ی موردی: خراسان رضوی)». **مطالعات جغرافیایی مناطق خشک**. س ۴. ش ۱۳. صص ۱۷-۳۶.
- زیاری، کرامت‌الله و رقیه رمضان‌زاده. (۱۳۹۲). «روستاشهر و نقش آن در تعادل بخشی ناحیه‌ای (مطالعه‌ی موردی: شهرستان بروجرد)». **چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی**. س ۸. ش ۲۴. صص ۱۷-۳۷.
- سرایی، محمدحسین و ثانی، محمداسکندر. (۱۳۸۶). «تبدیل روستاهای بزرگ به شهرهای کوچک و نقش آن در تعادل بخشی ناحیه‌ای (موردشناسی: ریوش شهرستان کاشمر)». **جغرافیا و توسعه**. ش ۱۰. صص ۱۵۶-۱۸۲.
- سلمان‌ی، محمد؛ کاظمی ثانی، نسرین؛ بدری، سید علی و مطوف شریف. (۱۳۹۵). «شناسایی و تحلیل تأثیر متغیرها و شاخص‌های تاب‌آوری: شواهدی از شمال و شمال‌شرقی تهران». **تحلیل فضایی مخاطرات محیطی**. س ۳. ش ۲. صص ۱-۲۲.
- شریفی‌نیا، زهرا و محمدرضا نورا. (۱۳۸۹). «بررسی نقش شهرهای کوچک در توسعه روستایی با استفاده از روش تحلیل شبکه (مطالعه‌ی موردی: دهستان نظام آباد شهرستان آرا شهر)». **جغرافیای انسانی**. س ۳. ش ۱. صص ۹۳-۱۰۷.
- عزیز، محمدمهدی؛ زبردست، اسفندیار و مهدی برنافر. (۱۳۹۷). «تحلیلی بر عوامل و اثرات تبدیل روستا به شهر بر نظام شهری استان گیلان (۱۳۳۵-۱۳۹۵)». **برنامه‌ریزی و آمایش فضا**. د ۲۱. ش ۱. صص ۲۱۷-۱۸۷.
- قنبری، یوسف و حمید برقی. (۱۳۸۸). «تحلیلی بر رویکرد کارکردهای شهری در توسعه روستایی با تأکید بر مدل یوفرد». **راهبرد یاس**. ش ۲۰. صص ۲۰۱-۱۹۵.
- کاظمی، داود و علیرضا عندلیب. (۱۳۹۴). «ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر تاب‌آوری اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی در شرایط بحرانی». **مسکن و محیط روستا**. ش ۱۸۵. صص ۱۲۹-۱۳۹.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۵). **سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان کردستان (شهرستان‌های مریوان و سروآباد)**

- مهدیزاد، وفا. (۱۳۹۵). «میزان تاب‌آوری شهر سنندج در بعد زیست‌محیطی». اولین همایش بین‌المللی اقتصاد شهری (با رویکرد اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل). انجمن علمی اقتصادی ایران. صص ۱۲۷۲-۱۲۸۲.
- Abou-Korin, Antar ,2014 ,Small-size urban settlements: Proposed approach for managing urban future in developing countries of increasing technological capabilities, the case of Egypt, *Ain Shams Engineering Journal*, 5, pp377-390.
- Alinovi, Luca,2010, Livelihoods Strategies and Household Resilience to Food Insecurity: An Empirical Analysis to Kenya, Agricultural Development Economics Division, FAO, Rome, Italy Paper prepared for the *Conference on "Promoting Resilience through Social Protection in Sub-Saharan Africa"*, organised by the European Report of Development in Dakar, Senegal,28-30.
- Ash, K. D., S. L. Cutter, and C. T. Emrich. (2013). Acceptable losses? The relative affects of natural hazards in the United States, 1980-2009. *International Journal of Disaster Risk Reduction*,5, 61- 72.
- Burton, C. G. (2015). A validation of metrics for community resilience to natural hazards and disasters using the recovery from Hurricane Katrina as a case study. *Annals of the Association of American Geographers*, 105 (1), 67- 86

- Carleson, L, 2012, Resilience: theory and application, U.S department energy laboratory managed by UChicago Argonne, LLC.
- Cutter. S. L, Ash. K. D, and Christopher T. Emrich, (2016), Urban-Rural Differences in Disaster Resilience, Annals of the American Association of Geographers, 106 (6), 1236- 1252.
- DFID,2008, Sustainable Livelihoods Guidance Sheets, Numbers 1-8, London :Department for International Development , available on www.livelihoods.org.
- Griffiths, M.P,2016, Resilience and Community Social Organizations in Rural Myanmar, Research Consultant Social Policy & Poverty Research Group.
- Jahani, mohammad mahdi and ahmadian mohammad ali,2015, analyzing small town centralization effects on spatial organization of rural settlement (case study: zoshk, noqondar, virani village), International Journal of Engineering Science Invention, Volume 4 ,ssue 2 , PP:34-43.
- Owusu, George,2005, the role of district capitals in regional development: linking small towns, rural-urban linkages and decentralisation in ghana, *phd.-thesis*, department of faculty of

social sciences and technology management norwegian university
of science and technology, ntnu trondheim.

- Pain, Adam and Levine Simon, 2012, A conceptual analysis of livelihoods and resilience: addressing the 'insecurity of agency', Overseas Development Institute. HPG Working Paper.
- Sadeka, Sumaiya, 2013, Livelihood Vulnerability due to Disaster: Strategies for Building Disaster Resilient Livelihood, nd *International Conference on Agricultural, Environment and Biological Sciences (ICAEBS'2013)* Dec. 17-18, 2013 Pattaya (Thailand) ,pp 95-101.
- Satterthwaite D, Tacoli C. 2003, *The urban part of rural development*. the role of small and intermediate urban centres in rural and regional development and poverty reduction. London: IIED.
- Speranza, Chinwe, 2014, An indicator framework for assessing livelihood resilience in the context of social-ecological dynamics, *Global Environmental Change*, No28 ,pp109-119.
- States Agency for International Development (USAID), urban resilience measurement, An Approach Guide and Training Curriculum, at: https://www.mercycorps.org/sites/default/files/urban%20resilience%20measurement_training%20guide_final.pdf.

- Tacoli, Cecilia, 2004, *The Role of Small and Intermediate Urban Centres and Market Towns and the Value of Regional Approaches to Rural Poverty Reduction Policy*, UK Department for International Development.
- Tanner, T., et al, 2015, Livelihood resilience in the face of climate change, *Nature Climate Change* 5, pp 23-26.
- Vaitla, Bapu, 2012, *Resilience and Livelihoods Change in Tigray*, Ethiopia, Feinstein International Center.
- Wilson, Brenda, 2009, Economic Diversification and Prospects for Sustainable Rural Livelihoods in a Dryland Agrarian Village: A Case Study in Bijapur District Karnataka, India, *A Thesis Submitted to the Faculty of Graduate Studies In Partial Fulfillment of the Requirements For the degree of master of natural resources management*, University of Manitoba Winnipeg, Manitoba.
- Abou-Korin, Antar ,2014 ,Small-size urban settlements: Proposed approach for managing urban future in developing countries of increasing technological capabilities, the case of Egypt, *Ain Shams Engineering Journal*, 5, pp377-390.
- Alinovi, Luca, 2010, Livelihoods Strategies and Household Resilience to Food Insecurity: An Empirical Analysis to Kenya,

Agricultural Development Economics Division, FAO, Rome, Italy
Paper prepared for the *Conference on "Promoting Resilience through Social Protection in Sub-Saharan Africa"*, organised by the European Report of Development in Dakar, Senegal,28-30.

- Ash, K. D., S. L. Cutter, and C. T. Emrich. (2013). Acceptable losses? The relative affects of natural hazards in the United States, 1980-2009. *International Journal of Disaster Risk Reduction*,5, 61- 72.
- Azizi, Mohammad Mehdi, Zarbast, Esfandiar and Bernafar, Mehdi ,2018, An Analysis of the Factors and Effects of the Conversion of the Village to the City on the Urban City System of Guilan Province (1976-2016), *Journal of Spatail Planning and Deisng of Space (Journal of Modares University of Humanities)*, Volume 21, No. 1, pp. 187-217. [In persian]
- Barghi, Hamid, Ghanbari, Yousef and Seifollahi, Mahmoudi, 2011, Survey of Satisfaction of Residents of Rural Areas in the Conversion of Rural Areas to City, *Journal of Geography (Journal of Geographic Society of Iran)*, Year 9, No. 31, pp. 215-252. [In persian]
- Bazrafshan,Javad,toulabi nejad,Mehrdad, toulabi nejad, Meysam(2018),Spatial Analisis of Differences between urban and

Rural Areas about Resilience to Natural Hazard(case study:poldokhtar Township), journal of Rural Research,spring 2018,Vol 9,N 1.pp:115-134 [In persian]

- Burton, C. G. (2015). A validation of metrics for community resilience to natural hazards and disasters using the recovery from Hurricane Katrina as a case study. *Annals of the Association of American Geographers*, 105 (1), 67- 86
- Carleson, L, 2012, Resilience: theory and application, U.S department energy laboratory managed by UChicago Arggone, LLC.
- Cutter. S. L, Ash. K. D, and Christopher T. Emrich, (2016),Urban-Rural Differences in Disaster Resilience, *Annals of the American Association of Geographers*, 106 (6), 1236- 1252.
- Dadashpour, Hashem, 2015, Measurement of Resilience Capacity in Qazvin City Complex, *Two Journal of Crisis Management Research*, No. 8, Pages 73-82. [In persian]
- DFID,2008, Sustainable Livelihoods Guidance Sheets, Numbers 1-8, London :Department for International Development , available on www.livelihoods.org.
- Darbar Astana, Alireza and Mahmoudi, Manijeh, 2016, Evaluation of quality of life in rural-urban areas (case study: Banorah),

Geography and Development Quarterly, No. 42, pp. 199-218. [In persian]

- Ebrahimzadeh, Issa, Tayebi, Najmeh and Shafiei, Yousef, 2011, A Functional Analysis of the Economic Role of Small Cities in Rural Development (Case Study: Zahedshahr Fasa), Journal of Geography and Environmental Planning, Vol. 23, No. 1, Pages 151-172. [In persian]
- Ghanbari, Yousef and Barghi, Hamid, 2009, An Analysis of the Urban Function Approach in Rural Development with Emphasis on the Ufrd Model, Strategy Paper Yas, No. 20, pp. 195-201. [In persian]
- Griffiths, M.P, 2016, Resilience and Community Social Organizations in Rural Myanmar, Research Consultant Social Policy & Poverty Research Group.
- Izadi Karamah, Hasan and Eftekhari, Abdol Reza, 2001, An Analysis of Location and Distribution Approaches in Rural Areas, Journal of Geographical Research, Vol. 16, No. 3, pp. 30-66. [In persian]
- Jahani, mohammad mahdi and ahmadian mohammad ali, 2015, analyzing small town centralization effects on spatial organization of rural settlement (case study: zoshk, noqondar, virani village),

International Journal of Engineering Science Invention, Volume 4
Issue 2 , PP:34-43.

- Kazemi, Davood and Andalib, Alireza, 2015, Evaluation of Effective Components of Social Resilience of Rural Settlements in Crisis Conditions, Journal of Residential and Rural Environment, No. 185, pp. 129-139. [In persian]
- Mahdizad, Wafa, 2016, Sanandaj City Resilience in Environmental Dimension, First International Conference on Urban Economics (with Respectable Economic Approach, Action and Practice), Iranian Scientific Economic Association, Pages 1272-1282. [In persian]
- Owusu, George, 2005, the role of district capitals in regional development: linking small towns, rural-urban linkages and decentralisation in ghana, *phd.-thesis*, department of faculty of social sciences and technology management norwegian university of science and technology, ntnu trondheim.
- Pain, Adam and Levine Simon, 2012, A conceptual analysis of livelihoods and resilience: addressing the 'insecurity of agency', Overseas Development Institute. HPG Working Paper.

- Papeli Yazdi, Mohammad Hosein and Ebrahimi, Mohamad amir, 2008, Theories of Rural Development, Publications, S, Fifth Edition, Tehran. [In persian]
- Partavi, Parvin, Behzadfar, Mostafa and Shirani, Zahra, 2016, Urban Design and Social Resilience (Case study: Jolfa neighborhood of Isfahan), Two quarterly journal of Architecture and Urban Development, No. 17, pp. 90-116. [In persian]
- Pisano, Umberto, 2012, Resilience and Sustainable Development: Theory of resilience, systems thinking And adaptive governance, ESDN Office at the Research Institute for Managing Sustainability ,Vienna University of Economics and Business Franz Klein Gasse 1, A-1190 Vienna, Austria.
- Pour Mohammadi, Mohammad Reza, Taani, Ali (2017) Identification and Analysis of Effective Factors in Integrated Development with an Emphasis on Rural-Urban Bonds (Case Study: Minoos Dasht Township), Journal of Spatial Planning and Design of Space, Vol. 21, No. 2, Pages: 118-81.[In persian]
- Rafian, Mojtaba, Rezaei, Mohammad Reza, Askari, Ali, Pahizkar, Akbar and Sayan, Siavash ,2011, Explaining the Concept of Resilience and its Indicators in Community-Based Disaster Management, Journal of Spatial Planning and Design of Space

(Journal of Modares university of Humanities) , Volume 15,
Issue, 4, Pages: 19-41. [In persian]

- Rezaei, Mohammad Reza, 2012, Estimation of Economic and Institutional Resilience of Urban Communities against Natural Disasters (Case Study: Earthquake in Tehran's Neighborhoods), Two Journal of Crisis Management Research, No. 3, pp. 26-36.[In persian]
- Rezaei, Mohammad Reza, Sarai, Mohammad Hossein and Bastaminia, Amir, 2015, Explaining and Analyzing the Concept of Resilience and its Indices and Frameworks in Natural Disasters, Journal of Crisis Prevention and Management, Volume 6 , No. 1, Pages 32-41. [In persian]
- Sadeka, Sumaiya, 2013, Livelihood Vulnerability due to Disaster: Strategies for Building Disaster Resilient Livelihood, nd *International Conference on Agricultural, Environment and Biological Sciences (ICAEBs'2013)* Dec. 17-18, 2013 Pattaya (Thailand) ,pp 95-101.
- Salmani, Mohammad, Kazmi sani, Nasrin, Badri, said Ali, Matof Sarif, 2016, Identifying and Analyzing the Impact of Variables and Resiliency Indicators: Evidence from North and Northeast of

Tehran, Environmental Impact Analysis Spatial Analysis, Third Year, No. 2, pp. 1-22. [In persian]

- Sarai, Mohammad Hosaein and Askandari Sani, Mohammad, 2007, Conversion of Large Villages to Small Cities and its Role in Regional Balance of Cognition: Rivash, Kashmar, Quarterly of Geography and Development, No. 10, pp. 156-182. [In persian]
- Satterthwaite D, Tacoli C. 2003, *The urban part of rural development*: the role of small and intermediate urban centres in rural and regional development and poverty reduction. London: IIED.
- Speranza, Chinwe, 2014, An indicator framework for assessing livelihood resilience in the context of social-ecological dynamics, *Global Environmental Change*, No28 ,pp109-119.
- Sharifinia, Zahra and Noora, Mohammad Reza, 2010, Investigating the Role of Small Cities in Rural Development Using Network Analysis (Case Study: Nezam Abad Village, Azad Shahr County), *Human Geography Quarterly*, Third Year, No. 1, Pages 93-101. [In persian]
- States Agency for International Development (USAID), urban resilience measurement, An Approach Guide and Training

Curriculum, at: https://www.mercycorps.org/sites/default/files/urban%20resilience%20measurement_training%20guide_final.pdf.

- Statistics Center of Iran ,2016, Population and Housing Census of Kurdistan Province (Marivan and Sarvabad counties) [In persian]
- Tacoli, Cecilia,2004, *The Role of Small and Intermediate Urban Centres and Market Towns and the Value of Regional Approaches to Rural Poverty Reduction Policy*, UK Department for International Development.
- Tanner, T.,et all, 2015,Livelihood resilience in the face of climate change, *Nature Climate Change* 5,pp 23-26.
- Vaitla, Bapu,2012, *Resilience and Livelihoods Change in Tigray, Ethiopia*, Feinstein International Center.
- Wilson, Brenda,2009, Economic Diversification and Prospects for Sustainable Rural Livelihoods in a Dryland Agrarian Village: A Case Study in Bijapur District Karnataka, India, *A Thesis Submitted to the Faculty of Graduate Studies In Partial Fulfillment of the Requirements For the degree of master of natural resources management*, University of Manitoba Winnipeg, Manitoba.
- Zanganeh, Ya'qub, Samiyipour, Davood and Hamidiyan, Alireza, 2013, Transformation of the village into the city and its role in

regional development and urban system developments (Case study: Khorasan Razavi), Geographical studies of arid regions, Fourth year, No. thirteen , Pp. 17-36. [In persian]

- Zyari, Karmatallah and Ramezanzadeh, Roghieh, 2013, Village - City and Its Role in Regional Equilibrium (Case Study: Borujerd County), Geographic Perspectives in Human Studies, Vol. 8, No. 24, pp. 37-17. [In persian].